

İLK İSLÂM FETİHLERİNDEKİ SAVAŞ STRATEJİLERİ İLE AVLANMA TAKTİKLERİ ARASINDAKİ BENZERLİK

Metin YILMAZ*

Özet

Ortaçağ İslam dünyasında avlanma ve savaş gündelik hayatın adeta bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmada birbiriyle ilintisiz gibi görünen her iki sanatın tesadüfe dayanmayacak kadar bir birini tamamlayıcı yn kanıtları ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Av, savaş alanına giden yolda askerin prova sahasıdır. Tarihe mal olmuş birçok önemli savaşta sayısal dengeleri alt üst eden önemli faktör, takip edilen savaş stratejileridir. Bu savaş stratejileri ise, av sahasında ve sosyal yaşamlarının diğer alanlarında kazandıkları becerilerin sergilenmesi ile uygulama alanı bulmuştur. Savaşta da kullanıldığı kanıtlanan av stratejileri ve silahları ava düşkünlüğü ile bilinen Müslüman Araşların ilk dönem fetih hareketlerinde, siyasi ve dini saiklerden daha öte zafere ulaşmalarında kendilerine katkı sağlamıştır. Dolayısıyla zaferlere ne hamasi söylem, ne de henüz elde edilmemiş ganimet arzusuyla değil, savaşı hayatının bir parçası kabul edenlerin av gibi doğal tatbikat alanlarında kazandıkları yiğitlik, atılganlık, çeviklik ve silahşorluk sayesinde ulaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Av, Strateji, Silah, Asker

THE SIMILARITIES BETWEEN THE STRATEGIES OF WAR IN THE EARLY ISLAMIC VICTORIES AND THE PRACTICES OF HUNTING

Abstract

Hunting and battle were inseparable part of daily lives of people in the Muslim World of the Middle Age. This study deals with the relationship between these two practices that are hunting and war. In the first glance, one may consider that there is no connection between these two terms, but when we examine them in detail we see that there is a strong relationship between the practice of hunting and war. Hunting was a field of trial of a soldier in the way of war. As it is known, most of the victories were won by the strategies of war rather than the number of the soldiers or the strength of armies in the past. Most of these war strategies in the past were gained mostly through the practices of hunting. Thus, these war strategies based on the art of hunting contributed to victories more than religious and political motivations for the Arab Muslims. The article concludes that those battles were not won by the aim of booty or epical saying but through cou-

* Dr., OM İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Blm. tahaeymen@hotmail.com

rage, dash, alacrity, and knighthood based on the art of hunting that was accepted as a part of life by the people of that time.

Key Words: War, Hunting, Strategy, Weapon, Soldier

GİRİŞ

Tarihten bugüne her ne kadar savaşlarda kullanılan araç gereçlerde akla durgunluk verecek gelişmeler söz konusu olsa da, harp sanatının daha ziyade yiğitlik, çeviklik, zeka, disiplin, kurnazlık, önsezi, dayanıklılık vs. özellikler üzerine kurgulandığını kabul etmek durumundayız. Bu yetileri kazanmanın sadece savaş esnasındaki deneme yanılma yöntemleri ile mümkün olmadığına yakın tarihimizde şahit olduk ve olmaya da devam ediyoruz. Dünyanın en gelişmiş silahlarına sahip ordular gerilla savaşları sonucunda hezimete uğramış ve deneyimsizliğin ağır faturasını yüz binlerce askerini kaybederek ödemiştir. Bu kayıpları asgariye indirmek, nizami veya gayr-i nizami düşmana karşı muzaffer olabilmek için her ülkenin silahlı güçleri sık sık savaş tatbikatları yaparak, askeri birliklerini zinde tutma gayreti içerisinde olmuşlardır.

Daha önce bedevi bir gelenekten gelen, düzenli birlikleri olmayan, Müslüman Arapların kısa süre içerisinde Arap yarımadası dışına taşarak, dönemin süper güçleri konumundaki Bizans ve Sasâni ordularına karşı kazandıkları büyük zaferleri tek başına Allah yolunda cihat arzusuna (İ'lâ-yi Kelimetullâh) dayalı olarak manevi motivasyona bağlamanın tarihi gerçekliklerle bağdaşmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca, bu durum hangi toplumdan olursa olsun tarihe mal olmuş muzaffer komutanların ve orduların akıl dolu savaş stratejilerini ve gayretlerini hafife almak anlamına gelir ki, zaman zaman bazı doğu bilimciler tarafından İslâmî fetih hareketlerine yeni bir anlam kazandırmaya yönelik subjektif bir gerekçe üretme çabası olduğunu düşündüğümüz salt *ganîmet paylaşımı* teorisine karşı itirazın haklı dayanaklarını ortadan kaldırır.¹

Gerek Arap yarımadasında gerekse Kuzey Afrika'nın büyük bölümünde göçebe yaşam süren Müslüman toplumların hayat şartları incelendiğinde zaten zorlu doğa koşulları ile sürekli savaşım içerisinde oldukları görülecektir.² Hamidullah, İslâmî tebliğ merkezi olarak Mekke'nin seçilişinin tesadüf olmayıp, coğrafi, sosyal, psikolojik, birtakım nedenleri bulunduğunu izah ederken, bir kısmını Napolyon'dan aktardığı, görüşümüzü destekleyen şu ifadelere yer vermiştir:

¹ Sir William Muire, Henri Lammens, Leoni, Caetani, Carl Heinrich Becker, M. A. Sahaban, C. Cahan gibi bazı müsteşrikler Müslüman fetih hareketlerinin amaç ve elde edilen başarıları Müslümanların ganimet düşkünlüğü, yağmacılık, çapulculuk gibi nedenlere bağlamışlardır. Fetih hareketlerindeki başarının temelleri hakkındaki farklı görüşler için bkz. Fayda, *Halid b. Velid*, s.301-310; amlf, "Fetih" md. *DİA*, XII s.469; Kapar, *Hız. Peygamber'in Savaşları*, s.404-405; Yüksel, *Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İslam Fetihleri*, s.169-195.

² İbn Haldun, *Mukaddime*, Kahire, ty., s.271

“Müreffeh ve rahat bir hayat, tehlikelerle dolu büyük işlere atılma ve hatta ülkenin müdafaası gibi pek zaruri birçok vasıf ve kabiliyetleri medeni milletlerin elinden çeker alır. Ölüm korkusu medeni olanlarda hassaten kuvvetlidir...”

“Napolyon pek haklı olarak (Arapların fetih hareketlerine ilişkin) şöyle düşünüyordu:...İslam'ın ortaya çıkıp kendini kabul ettirmesinde, bilemediğimiz daha bir takım şeylerin yapıcı rol oynaması lazım gelmektedir. Bugün için bizce bilinmeyen bazı ilk sebeplerin bir neticesi olarak Hıristiyanlık nasıl mucizevi bir biçimde başlamışsa, belki de çölün içlerinden ani olarak ortaya çıkan bu milletlerin büyük karakterini, büyük meziyetlerini, mukavemet edilemez atılganlıklarını yahut böylesine bir tabiatın herhangi bir diğer hususiyetin, vs. oluşturan şey, aralarında çıkmış uzun süreli iç harplerle uğraşıp durmuş olmalarıdır.”³

M. Canard gibi bazı batılı araştırmacılardan da fetihlerdeki başarının nedenini Arapların savaş sahasındaki cesaretine, kahramanlığına, çölü tanınmasına bağlayanlar vardır.⁴

Toplayıcılıkla geçinen toplumların yaşamlarını idame ettirebilmesi, muhalif kabilelerle savaşarak elde ettikleri ganimete, doğanın kendilerine bahsettiği av hayvanlarından azami ölçüde istifade etmeye, otlattıkları sürülerin varlığına bağlıdır. Bu iâşenin temini de çelik gibi bir vücut, keskin bir zeka, sabır, strateji gerektirmektedir. Dolayısıyla, tali etkenler yanında, Müslüman Arap ordu birliklerinin çetin hayat şartlarında yetişen ve buna bağlı olarak sürekli savaş tatbikatı yapan bireylerden kurulu olması fetih hareketlerindeki başarının en temel taşlarından birisi olsa gerektir. Orta Asya'dan çıkarak birçok kıtaya yayılan ve fetih hareketleri sonucu imparatorluk kuran savaşçı Türklerin de benzer göçebe bir gelenekten gelişi, fetihlerdeki başarının temel gerekçesi olarak ortaya attığımız görüşü teyit etmektedir.

Türkler, Araplarda olduğu gibi süreklilik avlarını aradaki benzerlikten dolayı askeri stratejinin bir parçası olarak kullanmışlardır. Orta Asya'daki Türk boylarında avlanma bir töre halini almış, yeni doğan çocuklarına Alakuş, Alpkuş, Aksungur, Afşin, Çağrı, Çavuk, Karaca, Karakuş, Laçın, Toğan, Tuğrul gibi avcı kuş isimlerini vermişlerdir. Savaşçı Moğal Han'ı Cengiz Han'a göre ise, '*av savaşın okuludur*'. Bu nedenle avcılığı yasa ile devlet düzenine sokan, avın yapılışını ve kurallarını kayda aldırın ilk kişi Cengiz Han'dır.⁵

Daima doğada yaban hayatıyla iç içe olan topluluklar; korunma, yiyecek, giyecek ve aydınlatma⁶ gibi bireysel ihtiyaçlar dışında, kabile yaşamının topyekün

³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 19-20.

⁴ Yüksel, s.186.

⁵ Avcılığın Kısa Tarihi
http://www.taf.gov.tr/Portals/taf.gov.tr/Documents/Belge_168_avctarih.pdf

⁶ Av hayvanlarının aydınlatma maksatlı kullanımından kasıt, vücutlarından elde edilen yağın eritilerek kullanımındır.

ayakta kalmasını sağlayan sürekli teyakkuz halinde, savaşçı bir toplum inşa etmenin gayreti içerisine girmişlerdir.⁷ Yerleşik bir hayat biçimine ve düzenli orduya sahip olmayan toplulukların organize olmuş büyük ordulara karşı farklı harp taktikleri uygulayarak savaşlarda başarı elde etmesinde, onların sosyal yaşamlarındaki kazanımlarının payının büyük olduğunu kabul etmek durumundayız. Bizans ve Sasâniler'in her ne kadar dağınık kabileler halinde çölün derinliklerinde yaşayan göçebe Arapları kendileri için çok ciddi bir tehlike olarak görmedikleri ve küçümsedikleri algısı zaman zaman tarih kaynaklarında yer bulsa da,⁸ bu ülkelerin tehlikeyi bertaraf için Gassânî ve Hire gibi iki tampon bölge oluşturmak zorunda kaldıklarını göz ardı etmemek gerekir.⁹

Arapların silah kullanmada ve binicilikteki ustalığında av yaşamının önemli bir yeri vardır. İyi bir avcının aynı zamanda iyi de bir savaşçı olduğunun toplum nezdinde genel kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Örneğin, aslan avında mahir olan Hz. Hamza aynı zamanda çok iyi bir savaşçıdır.¹⁰ Ayrıca bireysel savaş yeteneğinin geliştirilmesi dışında strateji belirlemede elde edilen kazanımlarda zaferlerde önemli bir faktör olmuştur. Örneğin, 98/716 yılında Yezid b. Mühelleb komutasındaki ordu Cürcan şehrini kuşatma altına almış ancak aradan yedi ay geçmesine rağmen şehre girememiştir. Zira şehre tek bir yaklaşma yolu vardır, orası da sık ormanlarla kaplıdır. Mühelleb'in askerlerinden biri avlanmak için karargâhtan ayrıldığında av peşine takılarak şehrin arka tarafından giriş yapılabilecek yeni bir yol keşfeder ve durumu komutana haber verir. Bunun üzerine Mühelleb ormanlık araziden kestirdiği kütükleri yığın yapıp çok büyük bir ateş yaktırmak suretiyle gece karanlığında şehir halkının gözlerinin kamaşmasını sağlar. Daha sonra ordu sürünerek bu geçitten şehre girer ve fethi gerçekleştirir.¹¹ Bu tarihi olay, avcının zafere giden yoldaki katkısını örnekleme açısından önemlidir.

Avlanma, kabilelerin sosyal yaşamında iz bırakmış ve hiyerarşik yapılanmanın oluşumunda belirleyici rol oynamış, fiziki güce ve üstün zekaya dayanan av sanatında başarılı olan fert, toplumda kendinden söz ettiren ve siyasi ağırlığı olan bir statü kazanmıştır. Böylelikle de av sanatı göçebe toplumun bir parçası olmuş, ileride dünyanın süper güçlerini dize getirebilecek yeteneğin kesbinde fark

⁷ Metin Yılmaz, *Arap Toplumunda Av Sanatı*, s.250.

⁸ Bizans ve Sasânî imparatorlarının Hz. Peygamber'in gönderdiği davet mektuplarına verdikleri tepki dönemin devletlerarası diplomatik üslubunun dışında küçümseyici bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır. Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyasiyye*, No: 26, 53

⁹ Fayda, *Halid b. Velid*, s.308.

¹⁰ Bâşâ, *es-Sayd I'nde'l-Arab*, s.33.

¹¹ Cürcan kuşatmasına ilişkin geniş bilgi için bkz. Cennâbî, *Tanzîmatü'l-Ceyşî'l-Arabiyyi'l-İslâmî*, s.191-192.

edilemeyen bir rol oynamıştır.¹² Kısacası barış ortamında avlanmak, ne zaman çıkacağı belli olmayan savaşa hazır olmanın bir gereği sayılmıştır.¹³

Cahiliye Araçlarındaki av sanatına ilişkin kaleme alınan şiirler¹⁴ ve h. II. asırdan itibaren av sanatı, av hayvanlarını anlatan kitapların¹⁵ hacmi ve muhtevası incelendiğinde av sanatının bir hobinin ve ihtiyaç temininin ötesinde savaş tatbikat aracı olarak kullanıldığı çok rahat anlaşılacaktır.

İslâm'ın yayılması ve karşılaşılan medeniyetlerden etkileşimle birlikte bedevilikten hadariliğe geçiş göçebe yaşamın etkilerini tam olarak ortadan kaldırmamış, bazı yaşam biçimleri çehre değiştirerek şehir yaşamındaki yerini almıştır.¹⁶ Av sanatı komutanları ve askerleri savaşa hazırlamadaki gerekliliği, toplumdaki statü belirleyici özelliği nedeni ile daha modern bir görüntü ile şehirlielerin, daha ötesi saray erkânının vazgeçilmezi haline gelmiştir. Daha ilk dönem Emevî halifelerinin hilafet merkezi dışında oldukça uzak avlak vahalara sadece avlanma amaçlı inşa ettikleri şatafatlı saraylar, başta seçkinler arasında olmak üzere, avın Arap toplumunda ne denli önemli yerinin olduğunu göstermek için yeterlidir.¹⁷

¹² Mukadimenin tercümesini yapan Süleyman Uludağ giriş kısmında İbn Haldun'un, bedevilik ve hadarilik farkını ortaya koyan düşüncelerini ifade ederken, avcılığı bedevî yaşamın ayırıcı unsuru olarak nitelendirmiştir. İbn Haldun, *Mukaddime*, trc. Süleyman Uludağ, I, 134.

¹³ Bâşa, s.33.

¹⁴ Cahiliye döneminden itibaren Arap toplumunun gözü kulağı olan şiirlerde av hayatına ilişkin sayısız örnekle karşılaşmak mümkündür. Bu zengin hazine birtakım Arap edebiyatçıların dikkatini çekmiş olmalı ki, şiirlerdeki av hayatını, içeren müstakil çalışmalar yapılmıştır. Arap şiirinde av yaşamına ilişkin geniş bilgi için bkz. Abbas Salih, *es-Sayd ve't-Tard* ; Tarâvine, *et-Tard fi's-Şi'r'i'l-Abbâsi*.

¹⁵ Örneğin Ebû Sa'id es-Sukkerî (öl.212/827) *Vuhûş*, el-Asmaî (öl.216/831), *Kitâbu'l-Hayl ve Kitâbu'l-Vuhûş*, isimli kitaplar bu dönemde kaleme alınmıştır. Bu çalışmalar, Cahiz'la (öl.255/869) daha da ilmi bir hüviyet kazanmıştır. Doğal hayata ilişkin geçmiş hurafelerin bir kenara bırakılarak, eski yunan geleneğindeki Aristo mantığının hakikati sembolize eden unsurlarının kullanılmış olması, doğal hayatın daha iyi algılanmasına vesile olmuştur. (Câhiz, *el-Hayavan*, IV, 311-313.) Abbasî halifelerindeki zaman zaman ifrata kaçan bu av düşkünlüğü, kaleme alınan kaynaklarda, canlı hayatını ihtiva eden bilgilendirmelerin daha da ötesine gidilmiş, bizim çalışmamızda sıkça müracaat ettiğimiz av, avlanma av hayvanlarının yetiştirme tekniklerini ortaya koyan eserlerin kaleme alınmasına kadar ulaşmıştır.

¹⁶ İlk dönem İslâm devletlerinin başkentliğini yapmış Kûfe, Bağdat, Samarrâ vb. bir çok şehrin ilk kuruluş amaçlarından biri, yapılacak fetihler için bir askeri üst oluşturmaktır. (Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadariliğe Kûfe*, s.21-22.) İlk kuruluş süreçlerinde askeri kamp olarak düşünülen bu şehirlerdeki sosyal yaşamı bugünkü anlamdaki şehir yaşamıyla mukayese etmemek gerekir. Oysa içerisinde yaşadığımız modern çağda dahi, şehir yaşamının sosyolojik analizi yapıldığında, karşımıza çıkan varoşlar, "hangi hadarilik veya medenilik?" sorusunun cevabını bulmamıza imkân tanımamaktadır.

¹⁷ Velid b. Abdülmelik'in (86-96/705-714), Emevî dönemi av geleneği içerisinde özel bir yeri vardır. Bugün Ürdün sınırları içerisinde yer alan ve bizzat ziyaret imkânı bulduğumuz Velid'in yaptırdığı *Kusayr'i'l-Amrâ*, senenin belirli aylarında, yani av sezonunda avlanma gayesine yönelik inşa edilmiştir. Herhangi bir meskun mahal içerisinde yer almayan ve hilafet merkezi Şam'a o günün şartları içerisinde oldukça uzak olan saray, genelde müstehcen bir tezyinatı bünyesinde barındıran küçük ancak muhteşem bir sanat abidesidir. Bugün su rezervlerinin çekilmesi nedeniyle çöl özelliği taşımasına rağmen, geçmişte ormanlık ve sulak arazi yapısına sahip olduğu tahmin edilen bölgede özellikle ceylan avı yapıldığı sarayın kitabesinde yer almaktadır.

Abbasilerle birlikte daha profesyonel bir hale gelen av yaşamı savaşta kullanılan tekniklerin ve silahların tam anlamıyla denendiği bir alan olmuştur. Öyle ki, savaş kumandanlarının ve saray korumalarının beceri ve güvenilirlik testi av sahasında yapılmış, başarılılar makam veya para ile ödüllendirilerek savaşa hazır hale getirilmiştir.¹⁸

Bugün nasıl ortak ya da münferit olarak her ülke modern silahlarını ve savaş tekniklerini doğrudan muharebe meydanında denemeden önce tatbikat sahasında test etmekte ve silahlı güçlerinin potansiyelini görerek verimliliği artırma gayreti içine girmekte ise, ortaçağ Müslüman orduları da büyük ölçüde av sahasında fetih hareketlerinin başarısı için hazırlıklarını tamamlamaktaydı.

Çağımızda tüm gelişmiş silahlara rağmen bir bölgenin ele geçirilme yönteminin ancak gerilla savaşı ile mümkün olacağı, bunun içinde özel eğitimli güçlere ihtiyaç duyulduğu bütün stratejistlerin nerede ise ortak kabulüdür. Ülkelerin özel eğitimli birlikleri -örneğin ülkemizdeki özel harekât timleri ve bordo bereliler- en sert doğa koşullarında dahi mücadele yeteneğine sahip, bizzat savaşacağı koşullar içerisinde eğitilmiş silahlı birliklerdir. Başından itibaren vurgulamaya çalıştığımız gibi İslam ordularının fetih hareketlerindeki başarısında, her ne kadar bugünkü anlamda disiplinli bir eğitim söz konusu olmasa da, bizzat savaş provası şeklindeki av sahasında edindiği tecrübenin payının büyük olduğunu düşünmek durumundayız. Bu görüşü somutlaştırabilmek için av ve savaş tekniklerini karşılaştırmak yerinde olacaktır.

AVLANMA VE SAVAŞ ARASINDAKİ TAKTİKSEL BENZERLİKLER

Avlanma tekniklerini incelediğimizde son derece ilginç ve hassas hesaplanmış planlamalarla karşılaşırız. Bir taraftan aslan, kaplan vb. yırtıcı hayvanlardan zarar görmeden onları avlayabilmek, diğer taraftan eti için avlanan ve süratli kaçabilen av hayvanlarını tuzağa düşürmek suretiyle avlamak tam bir stratejiye dayanmaktadır. Aynı şekilde muharebe meydanında düşman birliklerinin saldırısına karşı koyup direnci kırmak, kaçanı ise kovalamak için benzer taktikler gerekmektedir.¹⁹ Bu açıdan aşağıda ele alacağımız av sahasındaki birçok

→

Velid'in ava olan bu aşırı düşkünlüğü devlet işlerini aksatacak boyuta ulaşmıştır. (Taberi, *Tarih*, IV, 28,33) Bu saray, sayıları otuzu bulan, dinlenme veya avlanma sarayları da diyebileceğimiz sarayların en önemlilerinden biridir. Halifenin istirahati ve göz zevki için tüm inceliklerin düşünüldüğü sarayın iç tezyinatında geyikleri kovalayan köpek sürülerini sembolize eden minyatürler mevcuttur. Bu resimler halifelerin avlanma zevklerine ve şekillerine ilişkin bize ipuçları vermektedir. (Yetkin, s.33.)

¹⁸ Yılmaz, s.260.

¹⁹ Geçmişten bugüne muharebe taktikleri uygulama anlamında çok büyük değişimlere uğrasa da, ayrıntılı incelendiğinde hâlihazırdaki birçok taktik eski taktiklerin prototipi olarak karşımıza çıkacaktır. Dolayısıyla, modern muharebe taktikleri ile günümüz avlanma yöntemleri tarihi süreçteki paralellliğini bu günde muhafaza etmektedir.

taktik ve teknik, savaş alanında uygulanan taktiklerle karşılaştırıldığında aradaki benzerlik belirgin şekilde ortaya çıkacaktır.

1-Gerekli Ön Hazırlıkların ve Planlamaların Yapılması

İncelediğimiz dönem içerisinde av hazırlığı denildiğinde ilk akla gelen husus av köpeklerinin, yırtıcı kuşların (doğan, şahin, kartal) ve diğer yırtıcı (kaçar) avcılarının (pars, kaplan, aslan vs.) eğitimidir. Bugün ülkemizin belirli bölgelerinde olduğu gibi Arap ülkelerinin çoğunluğunda kara avı denildiğinde akla yırtıcı kuşlar gelmektedir. Ehlileştirilmiş ve avlanmaya hazır hale getirilmiş yırtıcı kuşlar avcılar için paha biçilmez bir değere sahiptir. Geçmiş dönemdeki av partileri içinde en temel avlanma araçlarından birisi bu yırtıcı kuşlardır.²⁰ Ava çıkmadan önce kuşlar ve diğer avcı yırtıcılar hazırlanır, bunları taşımak ve kontrol altında tutmak için at veya deve sırtına özel bölümler yapılır, hangi avcı hayvanın ne zaman kim tarafından kullanılacağı daha önceden belirlenir, halifenin sağında ve solunda hayvanları taşıyıp ona takdim için görev yapacak kişiler tayin edilirdi.²¹

Aslan, kaplan, ayı, domuz gibi avlanması güç ve tehlikeli hayvanlar için avlanma esnasında kullanılacak düzenekler hazırlanır ve kurulacağı yerler tespit edilir, avcı başı (genellikle ava katılan halife, vezir, üst rütbeli komutanlar) tarafından avlanacak hayvanın türüne ve avlanma şekline göre ekipler gruplara ayrılır ve onlara av esnasında izlemesi gereken plan hakkında bilgi verilerek görev taksimatında bulunulurdu. Tüm bu planlamalarda hava ve doğa şartları önemli rol oynamaktaydı.²²

Avlanmadan arta kalan zamanlarda nelerin yapılacağı, zamanın nasıl değerlendirileceği önceden planlanır ve kamp yerlerine tedarikli gidilirdi. İlk Abbasî Halifesi Seffâh (132-136/749-754) av partilerine amcaları, kardeşleri başta olmak üzere yakın akrabalarını, vezirlerini ve diğer devlet büyüklerini de götürürdü. Avda günler adeta bir tören havası içerisinde geçer, eğlenceler tertip edilirdi.²³ Zevkli, başarılı bir av partisi için ön hazırlık ve planlama şarttı.

İslâm'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'in komutasındaki İslâm orduları düşmanı hazırlıklı olarak karşılayabilmek veya saldırabilmek için savaş öncesi ordusunu maddi ve manevi olarak hazır hale getirmenin yollarını aramıştır. Örneğin Bedir savaşında daha önce Arapların aşına olmadığı "hamis" denen beşli düzen sistemi uygulanmış, ordu savaş öncesi bizzat Hz. Peygamberin gayretleri ile saf nizamına sokularak savaşa hazır hale getirilmiştir.²⁴ Nasıl halife veya av kafile başkanı, av verimli ve zevkli geçtiği takdirde ekiple bulunanlara hediye

²⁰ Nehyân, s. 15-29; Tâzî, s.15-20.

²¹ İbn Menglî, s.67-75.

²² Bazı büyük avların avlanma stratejileri hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Menglî, s.101-123.

²³ Bâşâ, s.40.

²⁴ İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 620 vd.; saf düzeni hakkında geniş bilgi için bkz. Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidîn Döneminde Askerî Teşkilat*, s.103-105.

vaadinde bulunursa, savaş öncesi komutanlar da her askerin elde ettiği ganimetlerin kendilerinde kalacağı sözünü vererek askeri savaşa hazırlamıştır.²⁵ Bu hazırlıkların ve uygulanılacak planların gizliliğine son derece önem verilir, hatta yanlış bilgiler sızdırılarak düşman kafa karışıklığına sürüklenirdi.²⁶ Ava yaklaşırken de dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birinin gizlilik, dolayısıyla av hayvanlarını ürkütmeme olduğunu unutmamak gerekir.

Ayrıca, binek hayvanı olarak kullanacakları atların ve develerin en iyilerini orduya kazandırmak, taksim edilen birliklerin başına “arîf” ve “nakib” ismiyle komutanlar atamak, her bir bölük veya tabur için parola belirlemek, bölünmeye sebebiyet vermemek için askerleri kendi fikir yapısına yakın gruplardan seçmek, ordu komutanının yapması gereken önemli hazırlıklardan bazılarıdır.²⁷

Planlama ve ön hazırlık yönüyle av ve savaş hazırlıkları arasındaki benzerlik verilen örneklerden rahatlıkla anlaşılacaktır. Kullanılan ağır silahlar ve eleman sayısı bir kenara konulacak olursa av planlaması ve hazırlığı savaşın minyatürize edilmiş şeklidir diyebiliriz.

2-Av ve Muharebe Alanının Tespit ve Tayini

Cahiliye’den Emevîlere kadar olan süreçte sosyal, siyasi, ekonomik vb. nedenlerle daha önceden av sahasının tayin edildiği organizeli bir avlanma yöntemine rastlama imkânımız yoktur. Daha ziyade, bireysel veya küçük gruplar halinde zaruri ihtiyaçlarını karşılamak veya merakını gidermeye yönelik günübirlik avlanmalardan söz edilebilir. Zaten, vahalarda yaşayan göçebe toplum için av alanı tayinine ve tespitine gerek yoktur. Zira onlar daima arazide av hayvanlarının arasında bir hayat sürmektedirler.²⁸

Bizim üzerinde durduğumuz muharebe tatbikatı boyutundaki geniş çaplı av partileri Emevî dönemi ile başlamaktadır. Saplantı derecesinde av ve eğlence düşkünü olduğu bilinen Yezid b. Muaviye’nin (60-64/680-684) devlet imkanlarını kullanarak planlı ve organizeli av partilerini başlatan ilk kişi olduğu söylenebilir.²⁹

²⁵ Reşid , s.142

²⁶ Hz. Peygamber, Mekke’ye yapacağı sefer hazırlıkları esnasında hedefi gizli tutmuş, eşi Hz. Aişe’ye dahi planından bahsetmemiştir. (İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 297) Daha sonraki dönemlerde benzer örnekler için bkz. Avn, *el-Fennü’l-Harbî*, s.211-213.

²⁷ Terzi, *Abbasiler Döneminde Askeri Teşkilat*, s. 134,135.

²⁸ Bâşa, s.33.

²⁹ Belâzûrî, Yezid’in siretine ilişkin el-’Umerî’den naklettiği rivayette onun ava olan düşkünlüğü ile birlikte aşırıya kaçan birçok kötü alışkanlıklarda ilke imza attığını belirtmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. Belâzûrî, *Ensâbü’l-Esrâf*, V, 299. Mes’ûdî’nin belirttiğine göre ise, Yezid, av partilerinde tüm yırtıcı kuş çeşitlerini, köpekleri ve çitaları kullanmaktaydı. Köpeklerine altından halkalar, bilezikler taktırıyor, altın sırmalı çullar giydiriyor, her köpeğin hizmetine bir köle tahsis ediyordu. (İbn Tiktaka, *el-Fahrî*, s.116.) Ayrıca, ilk defa at sırtında çita taşıyan kişi de Yezid idi. (Mes’ûdî, *Murûcu’z-Zehab*, III, 77.) Onun döneminde avlanma, spordan öte en önemli eğlence aracı ve zenginlik göstergesi haline gelmişti. (Bâşa, s.33). Başta halife olmak üzere, elit tabakanın düzenlemiş olduğu av partileri, devlet bütçesine son derece ağır bir yük getirmekteydi. Yüzlerce yırtıcı hayvanların yetiştirilmesi ve bakımı, av organizasyonu için birçok insa-

Daha sonraki Emevî halifeleri senenin belirli zamanlarında ordu kalabalığında bir grupla birlikte çıkacakları av partileri için yaptırdıkları ön araştırmalar sonucu; avın bol, suya yakınlık gibi, coğrafi koşulların av için uygun olduğu yerleri av sahası olarak seçmekte ve av sahası içerisinde görüş mesafesinin olabildiğince uzun olduğu hâkim bölgelere kamp kurdukmaktaydılar. İşte bu amaçla şehir yerleşim alanlarından oldukça uzak bölgelerde sayıları otuzu bulan, avlanma amaçlı saraylar inşa edilmiştir. Velîd b. Abdülmelik'in (86-96/705-714) inşa ettirdiği *Kusayru'l-Amrâ* Hişâm b. Abdülmelik'in (105-125/723-743) 728 yılında yaptırmış olduğu *Kasru'l-Hayri'l-Garbî*³⁰ bu saraylardan sadece birkaçıdır. Saraylardaki av tasvirleri tespit edilen bölgelerin ceylan, geyik başta olmak üzere zengin av rezervleri olduğunu ve bu bölgelerin özenle seçildiğini ortaya koymaktadır. Yine Hişâm'ın bir av partisinin detayları aktarılırken çok sayıda avcının araziye dağıldığından, değişik silah ve yırtıcı hayvanlarla avlandıklarından, Hişâm'ın ise yüksek bir yerden tüm olup bitenleri izlediğinden bahsedilmektedir.³¹ Bu da gösteriyor ki halifeler avda avlak ve kamp yerlerini tesadüfi değil büyük bir titizlikle tayin ve tespit etmektedir.

"Sâmerrâ" şehrinin yerinin tespit edilmesi de avlanma esnasında olmuştur. Mu'tasım (218-227/833-842) iklimini ve coğrafi konumunu çok beğendiği bugünkü Samerrâ'nın bulunduğu yere şehrin inşası emrini vermiştir. Kendisi şehrin kurulduğu bölgede üç gün süreyle çadır kurmuş ve avlanmıştır.³²

Mu'tasım'ın avlak tespitinde coğrafi koşullara ve su kaynaklarına ne denli önem verdiğini ise, Abbasî vezirlerinin önemlileri arasında yer alan İbn Dâye'nin (öl.213/828) Mu'tasım'a ilişkin aktardığı şu av hatıratından anlamaktayız.

"Vahada su göletlerinin başında av beklemekteydim. Ceylan sürüsü su içmek maksadıyla buraya geldiklerinde, kuraklıktan yanık kokusu dışında bir şey yoktu. İkinci gün geldiklerinde yine su yoktu. Üçüncü gün geldiklerinde başlarını dua edercesine göğe kaldırdılar ve o esnada yağmur başladı. Ceylanlar gölete girdiler ve sularını içtiler."³³

Yahyâ b. Ali'den (öl.300/912) gelen şu rivayette, daha önce Emevî halifelerinde gördüğümüz av maksatlı saray geleneğini Mu'tezid'in (hl.279-289/892-902)

→

nın seferber edilmesi ve onların tüm ihtiyaçlarının giderilmesi oldukça ağır bir maddi külfete yol açmaktaydı. (Bâşâ, s.34.)

³⁰ Sarayında yer alan figürler arasında büyük ve detaylı bir av sahnesinin yer alışı Hişâm'ın ava vermiş olduğu önemin kanıtıdır. Tabloda belinde kayışı, arkasında dalgalanan eşarbi ve elinde oku ile geyik sürüsüne hamle yapan bir süvari ve vurulan hayvanları toplayan, ayağında ayak-kabısı olmayan bir hizmetli tasvir edilmiştir. Tabloda geyikler dışında başka hayvan resimleri de mevcut olup silik haldedir. Yetkin, s.39.

³¹ Bâşâ, naklen, İsa b. Hassân el-Esedî (Azizibillah), *Cemhere fî 'Ulûmî'l-Beyzere*, s. 541

³² Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, IV, 91. Mu'tasım kurulan bu şehirde inşa etmiş olduğu sarayda yırtıcı hayvanlar için (harû'l-vahş) yaptırtmıştı. Mez, *el-Hadâratü'l-İslâmiyye*, II, 264.

³³ Azizibillah, s.39.

da sürdürdüğüne tanık olmaktadır. Halife av sahasına yakın ve hâkim bir bölgede kendisine ait saray inşa ettikten sonra şu ifadeleri kullanmıştır.

"Bu binaların yer ve konum açısından halife binalarından biri olduğunu ve onlara benzediğini biliyorum. Görmüyor musunuz tahtımda oturuyor, vezirime emrediyorum ve av sahasındaymış gibi önümde kara ve deniz avı yapıyor."³⁴

Mu'tezid'in ifadeleri aslında avlanma esnasında tespit edilen bölgelerin bir nevi karargâhtan farksız sadece av esnasında değil başka amaçlar için de kullanılacak evsafıta stratejik özelliklere sahip yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. Ülkemizde Alanya bölgesinde yapılan kazılarda ortaya çıkan kalıntılardan Roma Kralı Trajanus için inşa edilen mezarın Selçuklular döneminde av köşküne çevrildiği, ayrıca İstanbul Hekimbaşında Osmanlı Halifesi II. Abdülhamit'in bir av köşkü inşa ettirdiği düşünüldüğünde söz konusu dönemdeki geleneğin daha sonraki dönemlere intikal ettiği anlaşılmaktadır.

Aktardığımız bu bilgiler doğrultusunda avlak ve kamp yeri tayin ve tespiti ile, muharebe meydanının tayin, tespiti ve teftişine ilişkin savaş stratejileri karşılaştırıldığında uygulama açısından büyük benzerliklerin olduğu anlaşılabacaktır.

Avlaklardaki kamp yerlerinin avlanma açısından stratejik öneme sahip bölgelere kurulması ne kadar avın sonuçları açısından etkili ise, savaşta uygun bir yer seçimi zafer açısından o kadar önemlidir. Arkadan gelen düşman saldırısına karşı korunaklı, ani hücum yapabilecek şekilde savaş meydanına açık bir bölgenin karargâh olarak seçilmesi savaşa komuta edenlerin en önemli görevleri arasında kabul edilmiştir.³⁵

Maverdî bu konuya ilişkin şunları ifade eder:

"Komutanın askerlerini korumak için, üzerine düşen önemli vazifelerinden biri, savaşı uygun bir yer tayin etmeleridir. Buranın, askerlerin hızlı bir şekilde saldırıya geçecekleri, sulak ve yeşillik olan, ordunun gizlenmesine müsait bir yer olmasına dikkat edilmelidir. Çünkü bu şartlarda bir muharebe alanı ordunun düşmana hücumuna ve askerlerin irtibatlaşmasına katkı sağlayacaktır"³⁶

Müslüman ordularının ilk meydan savaşı olan Bedir'de Hz. Peygamber, arkadaşları ile istişaresi sonunda su kuyularının bulunduğu bölgeyi savaş alanı olarak tayin etmiş, yüksekçe bir yere komuta karargâhını kurdurmuş, bütün kuyulardaki suları tek kuyuda toplayarak, diğerlerini kapattırarak, böylelikle düşman askerlerinin, gün boyu susuz kalıp bitkin düşmesini planlamıştır.³⁷ Yine Uhud Savaşında, Uhud dağının stratejik öneminden yararlanılmış, karargâh arkadan

³⁴ Bâşâ, s.54.

³⁵ Reşid, s.388,

³⁶ Mâverdî, s.43

³⁷ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 620; Avn, s. 219; Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn Döneminde Askeri Teşkilât*, s.87.

sızmaları önlemek amacıyla dağ arkaya alınarak kurulmuş, yandan sızmalara karşı ise, düzlükteki geçitler okçular tarafından tutulmuştur.³⁸ Hendek savaşında ise, Hz. Peygamber atına binerek karargâh kuracakları uygun alanı araştırmış, en uygun yer olarak Sel' dağının eteklerini seçmiştir. Şehrin saldırıya açık tek yönü olan kuzey bölgesine de hendek kazdırmıştır. Bu taktik meyvesini vermiş, on bini aşkın ittifak güçleri bir süre sonra savaş alanını terk edip gitmek zorunda kalmışlardır.³⁹ Hayber'in fethi esnasında düşman oklarına hedef olması muhtemel uzaklıkta kale dibine karargâh kuran Hz. Peygamber, Hubâb b. Münzir'in uyarısı ile karargâhı daha geri, kayalık, yüksek bir bölgeye çekmiştir.⁴⁰

Peygamber sonrası dönemde bu stratejiler komşu medeniyetlerden elde edilen donanımlarla daha da geliştirilerek uygulanmıştır. Örneğin Hz. Ömer'in Medine'de hutbe okuduğu esnada Irak cephesinde İranlılarla savaşan Sariye isimli komutanına "Ey Sariye dağa çekil, dağa" diye seslenerek harp alanında ordunun bulunması gereken konuma ilişkin direktif vermesi,⁴¹ Halid b. Velid'in Yermuk Savaşında,⁴² Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Şam'ın fethi başta olmak üzere bir çok savaşta güvenli alanları üst olarak kullanması,⁴³ Emevî ve Abbasî komutanlarının askeri amaçlı stratejik öneme sahip şehirler ve kaleler inşa etmesi, düşmana karşı savaş karargâhı tayin ve tespitinin stratejik önemini ortaya koymaktadır.⁴⁴

Yukarıda her iki sahaya dair verilen örnekler karşılaştırıldığında yapılan ön araştırmalar sonucu avlak alanlardaki kamp yerlerinin tespiti ile muharebe alanlarındaki karargâhlarının tayini arasındaki benzerliğin tesadüfi olmadığı anlaşılabilmektedir.

3-Av Kampı ve Savaş Karargâhı Bölgesinde Gerekli Lojistik Desteğin Bulundurulması

Tercih edilen avlak alanlar, tüm ihtiyaçların giderilebileceği küçük sarayların/av karargâhlarının lojistik desteğin sağlandığı temel merkezlerdir. Bu kamp-lardan günü birlik ava çıkan ekipler o gün kullanacakları avcı hayvanlarını ve silahları yanlarına alarak avlanır ve av dönüşü hem kendilerinin hem de kullandıkları avcı hayvanların, bineklerin dinlenmesini temin ederlerdi.⁴⁵ Verimli ve

³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 63.

³⁹ Vakıdî, *Megâzî*, II, 44; Avn, s. 219.

⁴⁰ Vâkıdî, II, 643. Daha geniş bilgi için bkz. Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn Döneminde Askerî Teşkilat*, s. 87-88.

⁴¹ Sariye olayına ilişkin kapsamlı değerlendirme için bkz. Önkal, "Sariye Olayı Üzerine Bir Rivayet Araştırması", s.9-49.

⁴² Halefât-Esad, *el-Askeriyyetü'l-İslâmiyye*, s.59.

⁴³ 'Asalî, *Ebû Ubeyde*, s.79, Bak, *Ebû Ubeyde b. El-Cerrah*, s.147-148.

⁴⁴ Abdurra'uf Avn, coğrafi konuma göre karargâh tayinine dair örneklemeli olarak geniş açıklamalara yer vermiştir. Geniş bilgi için bkz. Avn, *el-Fennü'l-Harbi*, s.219-221.

⁴⁵ Mervân b. Muhammed (127-132/745-749) döneminde risâleleri ile Arap edebiyatının da ün yapmış Abdülhamit el-Katib (öl.132/750) Mervan'a çıktığı av partilerine ilişkin bilgi verirken önce

düzenli bir av yapabilmek için gerekli olan lojistik destek malzemelerinin neler olduğunu ve ne şekilde sağlandığını Abbâsî hilafetinin kurucusu Seffâh'a eşlik eden Halid b. Saffân'ın şu anlattıklarından çıkarmak mümkündür:

"Bir gün Seffâh'la birlikte ava çıktık. O, avcı hayvanlara çok düşküdü. Gece bana (kamp yerinde) avcıların (şahin, doğan vs. yırtıcı kuşlar, köpekler, pars-lar...) başarısız olduğundan bahsetti. Hayvanlar avlanmadığı için ava eşlik edenlerin bugün katılmamalarını istedi. Ben korumalara halifenin seçtikleri dışındaki-lerin katılmamasını söyledim. Kamp bölgesinden ayrıldıktan kısa süre sonra, Seffâh bugün avın bereketli olması için tasaddukta bulunduğunu söyledi. Halife avcı hayvanların en başarılı olanlarını seçmiş, diğerlerini ise kamp yerinde bırakmıştı. Devesi ile onlara katılan bir bedevî arkalarından seslendiğinde, halife buna kızdı ve kamp yerinde bıraktığı avcı hayvanların da getirilmesini emretti. Ben neden böyle yaptığını ve kendisine göre bugün avın bereketli geçip geçmeyeceğini sorduğumda, 'yakında hakikati görürsün' şeklinde cevap verdi. O gün halife kamp yerinden getirdiği bütün yırtıcı kuşlar ve diğer yırtıcılarla avlanma imkânı buldu."⁴⁶

Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla öncelikle avcılarının avlanmak için kullandıkları avcı hayvanlar (doğan, atmaca, köpek, pars, çita vb.), binek hayvanları (at/deve), delici ve kesici aletlerden oluşan, birçoğu savaşta da kullanılan silahlar, topluca av sahasına taşımak yerine, sadece av ekibinin o günkü ihtiyacı kadar alınır. Avcı hayvanlar, kamp yerinde dinlendirilip gruplar halinde periyodik olarak ava bırakılmaktaydı. Avcılar için gerekli olan erzak yanında, avlanma mevsime göre yırtıcı ve binek hayvanları için de yiyecek gerekmektedir. Ayrıca av ekibi dışında bu hayvanların bakımı ve taşınması için özel görevlilere ihtiyaç vardı. Çöldeki avlanma amaçlı yapılan saray müstemilatları incelendiğinde avlanan av hayvanlarının pişirilmesi ve servisi için özel bir aşçı grubu da hazır olarak bekletilmekteydi.⁴⁷

Fazl b. Rebî'den Mehdî'nin av yaşamına ilişkin aktarılan rivayetten avda yiyecek olarak daha ziyade avlanan avların yendiği, kamp yerinden araziye çıktığında avcının yanında fazla erzak taşımadığı anlaşılmaktadır:

"Mehdî birgün Amr b. Rebî' ile ava çıkmıştı. Aşırı derecede acıkan halife Amr'dan yiyecek bir şeyler istedi. Mehdî, yanına herhangi bir yiyecek almamıştı. Yakında bir kulübede yaşayan ve sebzeçilikle meşgul olan bir çiftçiden yiyecek

→

bereketli bir av için halifeye dua ile başlamış daha sonra, yanlarında bulunan av teçhizatını şu şekilde anlatmıştır: " biz ava saldırgan yırtıcı kuşlar ve en eğitilmiş hayvanlarla çıktık. Onlar cins olarak saf ve iri, rengi hoş, keskin pençeli, uzun bacaklı idi. Abdülhamit risalesinin devamında av esnasındaki hava şartlarından, yırtıcılarla ne şekilde avlandıklarından, büyük av hayvanlarının izlerini ne şekilde sürdüklerinden, av esnasındaki eğlence hayatından bahsetmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. el-Kâtib, *er-Risâle*, s.268-271.

⁴⁶ İbn Menglî, s.142.

⁴⁷ Daha geniş bilgi için bkz. Bâşa, s.31-57.

istedi. Halife yanında zeytinyağı olup olmadığını sorunca, o da mevcut olduğunu söyledi ve daha sonra Mehdî bu şahsı ödüllendirdi".⁴⁸

Yine Mehdî ile beraber ava çıkan Ebû Delâmen'nin av sonunda Mehdî'nin ceylan avlaması, ekip üyelerinden Ali b. Süleyman'ın ise eli boş dönmesi sonucu söylediği hiciv içeren mısralar, gerek kamp yerinde gerekse av esnasında çoğunlukla avlanan av hayvanlarının yendiğini bize ifade etmektedir.

Mehdi ceylanı kalbinden vurdu.

Ali b. Süleyman köpek avladı.

Her ikisine de afiyet ola.

Her biri kendi azığını yiye.⁴⁹

Emevi ve Abbasi halifelerinin düzenlediği geniş çaplı bu av partilerinde yanlarında küçük bir orduya yetecek erzak ve av için kullanılacak malzemeler taşınmakta ve kamp yerlerine depolanmaktaydı.⁵⁰

Uzun savaş seferleri ile mukayese edildiğinde kısa süreli sayılabilecek av partilerinde bile lojistik bu kadar ön planda iken, merkezden kilometrelerce uzak bölgelerde düşmanla mücadele ederek ordu birliklerinin iaşesi, askerinin muharebe gücünün yarısıdır diyebiliriz.

Hz. Peygamber döneminde genellikle durumu iyi olanların savaş iaşesi kendileri tarafından temin edilmekte, durumu iyi olmayanlara ise zenginler yardım etmek sureti ile bu açık kapatılmaktaydı.⁵¹ Hz. Ömer döneminde diğer alanlarda olduğu gibi askeri sahada da kurumsallaşma yoluna gidilmiş, askeri divanlar kurulmuş, stratejik öneme sahip bölgelerde lojistik temini için av karargâhlarını andıran üsler inşa edilmiştir. Gerekli levazımın savaş alanına taşınması için kullanılan en önemli vasıta araçları deve ve atlardı. Çöl iklimine son derece dayanıklı olan develer, ordunun ağırlıklarını yani çadırları, mancınık, debbâbe, koçbaşı gibi ağır silahları, sağlık ekibi olarak savaşa katılan kadınları taşımakta idi. Ayrıca çölde susuzluğun ve açlığın giderilmesinde, gerektiğinde ihtiyar olanlarının kesilerek düşman hendeklerinin doldurulmasında develer hayati öneme sahipti. Bugünün motorize birlikleri konumundaki süvariler savaşın en etkin gücü idi. Bu da Arapların soy kütüğünü dahi tuttukları iyi yetiştirilmiş atlarla mümkündü.⁵²

⁴⁸ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, III, 320. Buna benzer ve daha teferruatlı başka bir av macerasını da Keşâcîm nakletmektedir. Bkz. Keşâcîm, *Kitabu't-Tura*, s.49-51.

⁴⁹ Keşâcîm, *el-Mesâyit*, s.166.

⁵⁰ Bizzat ziyaret imkânı bulduğumuz bazı Emevî, Abbâsî av saraylarının planlaması yiyecek stoklamaya, avcı hayvanların ve binek hayvanlarının saklanmasına, hizmetlilerin ve avcılarının rınmasına uygun olarak yapılmıştır.

⁵¹ Avn, s. 125; Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat*, s.120.

⁵² Ordunu lojistiği hakkında geniş bilgi için bkz. Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat*, s.116-120

Aynı şekilde, avda hızlı koşan avı yakalamak için bu asil atlar, kamp bölgesine silah ve yiyecekleri taşımak için ise develer kullanılırdı.

Emevi ve Abbasi döneminde “Mutatavvi’ün” olarak isimlendirilen gönüllü askerler yanında nizami birliklerin bütün ihtiyaçları devlet hazinesinden karşılanırdı. Askerlerin üniformaları için gerekli olan kumaşlar, bakliyat türü kuru yiyecekler, silahlar, askeri üslerdeki depolarda toplanır, sefere çıktığında buralardan sevkiyat yapılırdı. Örneğin, ilk Abbasi halifesi Seffâh döneminde silah depolarında silahlar sayılmış, buna göre elli bin zırh, elli bin kılıç, yüz bin mızrağın yedek olarak depolarda bulunduğu belirtilmiştir.⁵³

Gerek lojistik amaçlı kullanılan malzemenin benzerliği, gerekse taşıma ve saklama şekline bakıldığında av kamp yeri olarak kullanılan binalar ile muaskerat olarak isimlendirilen askeri merkezler nerede ise aynı işlevi görmektedir.

4-Ava ve Düşmana Karşı Hedefin Belirlenmesi

Hedefi belli olmayan dağınık bir avlanma yorgunluk, bıkkınlık ve başarısızlığı beraberinde getirecektir. Hedeflenen avın türü, avlanma usulü belirlenmeden çıkılan bir av partisinde av hayvanları dağılacak, ava ulaşmak güçleşecek, avcı hayvanlar yerinde ve zamanında kullanılmamış olacaktır. Örneğin ceylan avı için en müsait alanlar su kenarlarıdır. Ceylan avlamayı hedefleyen avcı, av suya inmeden önce gizlenip hedefine kilitlenmelidir. Aksi takdirde avına ulaşma imkânı güçtür. Deve kuşu avlamak hedeflenmişse kullanılacak araç gereç ve teknikler tamamen farklı olacaktır. Aslan avına çıkan bir avcının yanında avlanma maksatlı yırtıcı kuş taşımasının anlamı olmayacaktır.⁵⁴ Av sanatında başarıya ulaşmak hedefe kilitlenmek demektir. Hedefi elde etmek ise; önce hedefi tayin etmek, sonra iyi nişan almak ve ateş etmekle mümkündür.

Savaşta da hedef düşmanın savaşma gücünü yok etmektir. Peygamber (s.a) Hudeybiye’de Kureyş’in morallerini alt-üst etmeyi amaçlamış ve bunu da başarmış, çatışmaya girmeden uzun vade de olsa hedefe ulaşmıştır.⁵⁵ Yine Mekke’nin fethinde hedef kan dökülmeden şehre girmek olup o da başarılmıştır.⁵⁶ Allah Resûlü diğer hususlarda olduğu gibi askeri konularda da önce bir amaç belirliyor ve bu amacıyla ısrar ediyor, hedefinden sapmıyordu.⁵⁷

Hz. Peygamber sonrası dönemi fetih hareketlerinde aynı strateji izlenmiş, daha vefatı öncesi hazırladığı Üsâme ordusu her türlü olumsuzluğa rağmen belirlenen hedefe yönlendirilmiştir.⁵⁸ Hz. Ömer’in komutanlarından Ebû Ubeyde b.

⁵³ Avn, s. 128.

⁵⁴ Katib, s.268-271

⁵⁵ Reşid, s.294.

⁵⁶ Hamidullah , *Hiz. Peygamber’in Savaşları*, s.177-179.

⁵⁷ Ağırman, “*Ordu ve Savaş Stratejisi*”, *Asr-ı Saadette İslâm* III, 420.

⁵⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, 641-642.

Cerrâh, hem kendi savaş bilgisi, hem de büyük komutan Hz. Ömer'in belirlediği hedefler doğrultusunda fetihleri gerçekleştirmiştir. Örneğin Yermük Savaşından sonra nereye yöneleceğini bilemeyen Ebû Ubeyde, durumu Hz. Ömer'e yazmış, onun çizdiği hedef doğrultusunda Fahl'den sonra Baalbek, Hıms ve Kuzey şehirlerine doğru orduyu harekete geçirmiştir. Hıms'dan H. 17 yılında Rum saldırıları nedeni ile geri çekilen Ebû Ubeyde, merkezden talep edilen destek kuvvetler gelmeden hücum için uygun hedef tespit eder etmez saldırı emri vermiş ve şehri yeniden ele geçirmiştir.⁵⁹

Yukarıdaki değerlendirmelere göre av ve savaş alanında hedef belirlemedeki ortak stratejiyi şu başlıklar atında mukayese edebiliriz.

-Savaş alanının uygunluğuna karar vermek/Av sahasını tespit etmek,

-Düşmanın niyetini tam olarak bilmek/Avlanacak hayvanın avlanma koşullarını önceden belirlemek, muhtemel kaçış yollarını tıkamak,

-Düşmana karşı harekete geçmeden önce geniş çaplı, dengeli muhakemede bulunmak/ Ava hamle yapmadan önce yapılabilecek tüm alternatifleri düşünmek,

-Başkomutanın önderliğinde birlik komutanları ile son planları yapmak/Av ekip başkanı tarafından diğer avcılar toplanarak görüş alış verişinde bulunmak,

-Stratejik hedef ile operasyon hedefini birbirinden ayırmak/ Ava başlamadan önce alternatif hedefler belirleme ve ani hedef değişikliklerine gidebilmek.

5-Av ve Savaşta Komuta Birliği

Avcılık eyleminin uygulanma süresi içinde ortaya çıkan işbirliği, iş bölümü, topluluk içindeki bireyler arasında sorumlulukların dağıtılması, verilen görevlerin zamanında yerine getirilmesi, zaman zaman da olsa düzenli besin elde edilememesi hallerinde, birlikte tüketim durumu, grup dayanışmasını ve grup psikolojisini ortaya çıkaran nesnel temellerdir. Grup içi ve gruplar arası ilişkiler toplumsal organizasyonların ilk örnekleridir.⁶⁰ Tam olarak güç birliği ve paylaşım dayalı olan av sanatında ekip arasındaki ortak hareket kabiliyeti ve iş bölümü, hedeflenenin gerçekleşmesi için vazgeçilmezdir.

Daha ziyade büyük gruplar halinde çıkılan avlarda ekip başı olan kişi, gerçekleştirilecek av partisinin boyutuna göre herkesin görev taksimini yapar ve ava başlanır, özellikle süre avlarında beke duran avcılar ve süreçiler ayrıştırılır, buluşulacak nokta tespit edilir, av hayvanları süreçiler tarafından yönlendirilerek çembere alınır. Bu da son derece dikkat ve koordinasyon gerektiren bir avlanma şekliydi. Ayrıca avda kullanılacak hayvanların zamana ve zemine göre ava salınması, avlanan hayvanın taşınması, yırtıcıların kontrol altında tutulması, yaralanmalara karşı ilk müdahaleyi yapacak ekibin av mahallinde veya kampta hazır

⁵⁹ 'Aselî, s.88.

⁶⁰ Gasset, *Avcılık Üzerine*, s.35.

bulunması, lojistik destek sağlayan ekibin avcı grupla sürekli irtibatının sağlanabilmesi planlı koordinasyonla mümkündür.⁶¹

Savaşta komuta birliği ise, elde tutulan kuvvetlerin tüm muharebe kudretlerini kesin sonuç alacak şekilde kullanılarak, faaliyetlerin bir araya getirilmesidir.⁶² Rasûlullah Araçlardaki dağınık savaş taktiğini bir kenara bırakarak, bütün savaşlarda ordusundaki birlikleri ve onların faaliyetlerini birleştirmek suretiyle müşahhas bir komuta birliği örneği sergilemiştir. Bu nedenle kendinden kat kat fazla müşrik ordularına karşı zafer kazanmıştır. Uhud Gazvesinde geçide bırakılan okçuların komuta birliğine uymamaları nerede ise Müslümanları hezime sürüklemiştir.⁶³ Yine Huneyn Vadisi'nde Müslümanların içerisine düştüğü müşkül durum Hz. Peygamberin komutayı bir an olsun elden bırakmaması ve orduyu tekrar düşman üzerine topyekün yönlendirmesi ile aşılmıştır.⁶⁴

Yine Hz. Ebû Bekir, farklı bölgelerde dinden dönen kabileler üzerine ordu birlikleri göndermiş, ancak bunların tümünün koordinasyonunu merkezden sağlamış, zaman zaman birliklerin yardımlaşması direktifini vermiş ve sonuçta başarıya ulaşmıştır.⁶⁵

Hz. Ömer dönemindeki ardı arkası kesilmeyen fetih hareketleri ve ordu komutanlarının başarısının arkasında, son derece otoriter bir başkomutan olan Hz. Ömer'in Hilafet merkezinin kilometrelerce uzağında savaşan kumandanlarla olan koordinasyonu görülecektir. O, emre itaatte cüzî anlamda bir aksama gördüğünde şöhretli komutanlarını görevden almış yerlerine başkalarını atamıştır.⁶⁶

6-Ava ve Düşmana Ulaşmadaki Israr ve İnat

Su kenarı ve geçit yerlerindeki bek avları⁶⁷ tam anlamıyla üstün bir sabır ve ısrarı gerektiren avlardı. Bazen yağışta bazen kızgın güneş altında saatlerce av hayvanın atış menziline girmesi veya kurulan tuzağa düşmesi beklenmektedir. Sürek avında ise sürekciler tarafından oluşturulan kuşatma çemberi av hayvanlarını ürkütmeden yavaş yavaş toplama yerine doğru sürer ve çemberi daraltılır, eğer bir hayvan çemberden dışarı kaçmak isterse ona göre önlem alınır.

Avlanacak hayvanlar kalın iplerle örülmüş ağlar ile çevrili toplama yerine getirilince, önce halifeler ok ile avlamaya başlar. Yanında yardımcıları varsa onla-

⁶¹ İbn Menglî, s. 76-77.

⁶² Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn Döneminde Askeri Teşkilat*, s.111.

⁶³ İbn İshâk, *Sîre*, s.305.

⁶⁴ İbn Hişâm *es-Sîre* IV, 443.

⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kamil*, II, 346.

⁶⁶ Hz. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebû Musa el-Eşârî, Muğire b. Şu'be, Ziyad b. Ebî Süfyan ve Halid b. Velid gibi tarihe mal olmuş önemli kişileri görevden almış ve yerlerine başkasını atamıştır. Konuya ilişkin geniş bilgi için bkz. Fayda, *Halid b. Velid*, s.424-441.

⁶⁷ Av sanatında yaygın olarak kullanılan bir avlanma tekniğidir. Gece av hayvanlarının yayılım veya geçiş bölgelerine gizlenerek ay ışığında yapılan avlanma yöntemi hala günümüzde yaygındır. Ayrıca, süre avında sabit bölgelere yerleştirilen kişilere de bek avcısı denmektedir.

ra izin verilip halifenin yanında becerilerini gösterirlerdi. En ufak bir gevşeklik avın kaçmasına neden olurdu. Kaçan avın peşinden binek hayvanları ile gidilir ve av, silahla veya kementle yakalanırdı. Bu yönüyle avcı tereddüt yaşamayan, her türlü riski alarak avının kaçmasına fırsat vermeyen cesur bir kişiliğe sahip olmalıdır. Aslan ve kaplan gibi yaralanma ve ölüm riski bulunan avlarda avcının ısrar ve inadı hayati öneme sahiptir. Avcının en küçük bir kararsızlık ve tereddüdü canıyla ödeme durumu söz konusudur. Örneğin aslanların geçiş bölgelerine gizlenerek çift taraflı kement atmak suretiyle yapılan avlarda her iki avcı da gevşekliğe meydan vermeden avı etkisiz hale getirmek durumundadır.⁶⁸

Her an ölümle yaşamın, zaferle hezimetin yan yana bulunduğu savaş meydanlarında hedefe ulaşmak için ısrar, inat ve sebat askerin görünmeyen zırhıdır. Askerde oluşacak anlık kırılma ve tereddüt daha savaşın başlangıcında teslim bayrağının çekildiği anlamına gelecektir. Örneğin Uhud'da nerede ise savaşı kazanmış İslam Ordusu içerisinde *Ayneyn* geçidine yerleştirilen okçu birliğinin bir anda sebatından vazgeçmesi, onları hezimetle ve çaresizlikle karşı karşıya getirmiş, ancak karargâhında dimdik ayakta duran, her şeye rağmen düşmanla mücadelede ısrar eden komutan Hz. Peygamber'in sayesinde dağınıklık kısmi de olsa giderilmiş, ordu güvenli bir alana çekilmiştir.⁶⁹ Bu ısrar ve sebat, Hz. Peygamberin diğer tüm mücadelelerinde de açıkça görülmektedir.

Peygamber (s.a.v) sonrası fetih hareketlerindeki başarıda da İslâm ordularının ısrar ve inadının payının büyük olduğunu söyleyebiliriz. Ebû Ubeyde'nin Şam kuşatması esnasında soğukların bastırması Bizans ordusunu ümitlendirmiş, onları İslâm ordusunun soğuğa alışık olmadığı, dolayısıyla şehrin kuşatmasından vazgeceği düşüncesine sevk etmişti. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın ısrarı sonucu düşmanın beklentileri boşa çıkmış ve zafere ulaşılmıştır.⁷⁰

Tarihte kendisinden söz ettiren önemli devlet adamları ve komutanların biyografileri incelendiğinde, onların savaş alanlarındaki kahramanlıklarının altında düşmanla mücadeledeki inatçılıkları, kararlılık ve hedeflerine ulaşmadaki ısrarlarının yattığı görülecektir. Fatih Sultan Mehmed'in çağ kapatıp çağ açacak kadar önemli bir fethi gerçekleştirmesinde, gemileri karadan yürütecek kadar inatçılığının payı olduğu unutulmamalıdır.

Kumandanların bütün güç şartlara rağmen fetihleri gerçekleştirmedeki ısrarcı tutumlarını, sırf anlık ortaya çıkan bir özellik olarak görmeyip, savaş öncesi tatbikat alanlarında kazandıkları tecrübelerle bağlamak yerinde olacaktır.

⁶⁸ İbn Menglî, s.101-111.

⁶⁹ Reşid, s.404. Konunun anlatımına ilişkin değişik hadis rivayetleri için bkz. Müslim, *Sahih*, II, 1415, No: 1789; İbn Hanbel, *Müsned*, I, 463; Nesâî, *Sünen*, 122no: 337.

⁷⁰ A'selî, s.133.

7-Ava ve Düşmana Karşı Rüzgâr, Güneş Gibi Doğal Etkenleri Kullanmak

Bilindiği gibi av hayvanları içgüdüsel olarak değişik savunma kabiliyetlerini kullanmakta ve kendilerine yaklaşan tehlikelerden derhal uzaklaşmaktadırlar. En küçük bir koku, ses veya gölge avın kaçması için yeterli sebeptir. Özellikle keskin koku alma özelliğine sahip hayvanlar sık sık havayı koklamak sureti ile kendilerine yaklaşan bir tehlikenin olup olmadığını kontrol ederler. Bu nedenle avcının arka tarafından av hayvanına doğru esen rüzgâr uzunca bir mesafedeki avcının kokusunu taşıyacak ve av hayvanı kaçacaktır. Avcı bunu bildiği için rüzgâra ters bir istikametten avına yaklaşır ve saldırıya geçer. Yine engebeli arazilerde ava yaklaşırken avcının gölgesinin av hayvanını ürkütmemesi için gölge avcının arkasında kalacak şekilde ava yaklaşılması gerekmektedir. Her ne kadar avlanma ve silah türlerinde farklılık olsa da, bu tekniklerin bir kısmı günümüzde halen geçerliliğini sürdürmektedir. Örneğin yaban keçisi, ceylan, geyik vb. avlarda hedefe yaklaşmanın en iyi yolu rüzgârı karşıya almaktır.

Avcı doğal etkenleri kendi lehine çevirecek stratejileri geliştirdiği oranda hedefine ulaşmada başarılı olacaktır. Bu ise doğuştan değil tecrübe ile kazanılacak bir özelliktir. Savaşın da av alanına benzer bir sahada gerçekleştiği düşünüldüğünde benzer taktiklerin işe yaradığı bir gerçektir. Nitekim, Yezid b. Muaviye'nin emri ile Medine'yi kuşatmaya giden Müslim b. Ukbe, Abdulmelik b. Mervan'dan aldığı taktikle, Medine'ye yakın Harre denilen bölgeye ulaştığında güneşin doğuş vaktinde, güneş ışıklarını arkasına alarak hem ordusunu güneşin rahatsız edici ışıklarından korumuş ve rakip askerlerin gözlerini güneşin rahatsız etmesini sağlamış, hem de miğferlerin, zırhların mızrakların parıltısı psikolojik olarak düşmanın yüreğine korku salmıştır.⁷¹

8-Ava ve Düşmana Ani Bir Hamle İle Saldırmak

Bek avına çıkan bir avcının av hayvanı menzile girdiği andaki ilk hamlesi son derece önemlidir. Av öncesi hazırlanan planların, ava ulaşana kadar sarf edilen eforun taçlandırılması av üzerine yapılacak saniyelerle sınırlı hamledeki başarıya bağlıdır. Örneğin karanlık çökmeden saatler önce av mahallini tespit eden, avlanmak için bütün teçhizatını hazırlayan, uygun bir alana ateş yakıp gece karanlığında karacaların ateş başında toplanmasını sabırla bekleyen bir avcının bütün bu emeğinin karşılığını alabilmesi, ani bir hamleyle gizlendiği yer (güme) den çıkıp avına yapabileceği başarılı bir atışla mümkündür. Aksi halde yapılan tüm ön hazırlıklar boşa gidecek, yeniden düzenekler hazırlanmak durumunda kalınacak, beklenti de tekrar ava ulaşmak imkânsız hale gelecektir. Yine değişik renklerdeki bez parçaları ile hazırlanan düzenekler etrafına toplanan deve kuşu avında da aynı durum söz konusudur. At sırtında çembere alınmış av sürüsüne karşı avcı en iyi

⁷¹ Daha geniş bilgi için bkz. Terzi, *Emevilerde Kara Ordusu Teşkilatı*, s.45.

zamanı kollayarak mızrağı ile hamlesini yapmak zorundadır. Onun avcılık kabiliyeti pratikliği ve çevikliği ile ölçülmektedir. Bugün dahi ormanlık ve sarp bir arazide gerçekleştirilen kara avında, avcının mahareti ani ateş etme kabiliyeti ile ölçülmektedir. Avcı çok kısa mesafeli açıklık bir alanda menzile giren avını ani, ancak isabetli bir atışla avlamak durumundadır.

Avda kullanılan bu taktik, özellikle gerilla savaşlarının temelini oluşturan ani baskın stratejisi ile bire bir örtüşmektedir. Bu, zaman zaman düzenli İslâm orduları tarafından da uygulanmıştır. Hendek savaşında Müslümanları arkadan vuran Benî Kureyza kabilesine karşı düzenlenen baskın bunun en güzel örneklerinden biridir. Hz. Peygamber umulmadık bir anda çok süratli bir şekilde harekete geçip, toparlanmaya fırsat dahi bulamayan Yahudileri ortadan kaldırmıştır.⁷²

Hz. Osman'ın Mısır valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in kumandasında gerçekleştirilen Trablusgarp'ın fethinde bir türlü şehri ele geçiremeyen İslâm orduları, Abdullah b. Zübeyr'in verdiği taktik ve onun önderliğinde taze güçlerle, dinlenmeye çekilen düşmana ani bir baskın düzenlenmiş ve daha silahlarına ellerini uzatma imkânı bulamayan Rumlar hezimete uğratılmıştır.⁷³ Hıms ve Lazkiye'nin fethinde de aynı teknikler uygulanmış, düşman aldatılarak gafil olduğu anda ani bir hücumla bu şehirler ele geçirilmiştir.⁷⁴

Müslüman ordularının en önemli harp taktiklerinden biri, çabuk hareket edebilen, vur-kaç tekniklerini rahat uygulayabilen, fazla savaş ağırlığı taşımayan küçük birliklerle kendinden sayıca fazla düşmana ani baskınlar düzenlemek şeklindedir. Böylelikle daha muharebe meydanına ulaşmadan düşman ordusu zayıflamıştır. “es-Stratejiyyetü't-Teştitiyye” olarak isimlendirilen bu taktik ilk dönem İslâm ordularınca neredeyse bütün savaşlarda kullanılmıştır.⁷⁵

Av ve harp sanatında bu stratejinin ortak olarak uygulandığının kanıtlarından biri, av hayvanına yapılan hamleyi gösteren av sahnesi figürleri ile düşmana düzenlenen baskın anını anlatan savaş figürlerinin saray duvarlarını birlikte süslemiş olmasıdır.

9-Avı ve Düşmanı İnine/Kalesine Kadar Takip Ederek Sıkıştırmak Suretiyle Zor Durumda Bırakarak Çıkışını Sağlamak

Toprak veya kaya parçalarının altındaki inlerde gizlenen av hayvanlarının avlanmasında bu teknik kullanılmıştır. Köpeklerle, binek hayvanlarıyla veya yaya olarak iz sürerek takip edilen hayvanlar sıkıştıklarını hissettiklerinde barınak olarak kullandıkları veya başka bir av hayvanı tarafından daha önce açılmış inlere saklanarak kendilerini emniyete almaktadır. Genelde giriş ve çıkış deliği bulunan

⁷² Buharî, *Megâzî*, 32; Müslim, *Cihad*, 69.

⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 24.

⁷⁴ Belazûrî, *Fütûh*, s.180.

⁷⁵ A'selî, *el-Mezhebü'l-Askeriyyi'l-İslâmî*, s.181-197.

inlerde ava ulaşmak oldukça güçtür. Bu durumda iki alternatiften biri tercih edilmektedir. Ya sabırla av hayvanının inden çıkışı beklenecek, ya da bir an önce oradan çıkarılması için değişik metotlar kullanılacaktır. Tilki, kurt, ayı gibi hayvanları inlerinden dışarıya zorlamak için, in deliğinin ağız kısmında fazlaca duman çıkartan değişik yanıcı maddeleri tutuşturmak suretiyle veya ine su doldurarak hayvanın oksijensiz kalması sağlanır ve dışarı çıkmak zorunda kalan hayvan avlanır. Bunun dışında avcı tarafından kazılmış derin kuyulara doğru av hayvanları sevk edilerek çukura düşmesi sağlanır, çukurun etrafı kuşatılarak kaçıışı engellenen hayvan ele geçirilir. Bizzat şahit olduğumuz benzer teknikler zaman zaman avcılar tarafından halen uygulanmaya devam etmektedir.

İlk bakışta inine saklanmış bir hayvanın avlanması ile kaleye sıkıştırılmış düşman kuvvetlerinin ele geçirilmesi arasında doğrudan bir ilişkinin bulunmadığı görüşü ortaya atılabilir. Ancak iyi düşünüldüğünde her iki aktivitede de nicelik farklılığı bulunmakla birlikte nitelik olarak benzer taktiklerin uygulandığı görülecektir.

Kuşatma savaşları da diyebileceğimiz muhasaralarda göğüs göğüse çarpışma gücü olmayan ordular kendisini muhafaza maksadıyla iyi korunaklı kalelere veya etrafı surlarla çevrili şehirlere kapatır, karşı grup ümidini kesip ayrılana veya erzakları bitene kadar dışarı çıkmazdı.⁷⁶ İşte bu nedenle İslam orduları sağlam kalelerdeki düşmanlarını kalelerinde sıkıştırmış, yeni taktikler geliştirerek onları kalelerin dışına çıkarmayı başarmıştır.

Hız. Peygamber'in Hayber ve Taif muhasaralarını Müslümanların ilk kuşatma savaşlarına örnek verebiliriz. Bir yıllık yiyeceklerini depolayarak kalelerine çekilen Taifliler zaman zaman hücumla geçerek Müslümanları ok yağmuruna tutmuş, daha sonra tekrar kalelerine çekilmişlerdir. Hız. Peygamber hem bu saldırıları önlemek, hem de dışardan gelecek yardımı bertaraf etmek için "hasek" denilen dikenli tellerle karargâhı sardırması, daha sonra mancınıklar kurdurarak surları dövdürmüştür. Kuşatmadaki bu ısrar bir süre sonra meyvesini vermiş ve Taiflilerle anlaşma yoluna gidilerek zafer kazanılmıştır.⁷⁷

Hız. Ömer döneminde yoğunlaşan fetih hareketleri döneminde de kuşatma taktikleri geliştirilerek uygulanmış ve başarı sağlanmıştır. Fahl, Baalbek, Hims, Yermuk, Lazkiyye savaşlarında kaleler ve şehirler kuşatılmış, İslam ordularının ısrarlı tutumu ve uyguladıkları yeni teknikler sonuç vermiş ve büyük bir hızla fetihler gerçekleşmiştir.⁷⁸ Lazkiye kuşatmasında Ebû Ubeyde'nin kullandığı taktik, av sanatında kullanılan hileli yöntemlerin bir benzeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Surların direnci ve düşmanın gösterdiği mukavemet nedeniyle şehri ele

⁷⁶ Terzi, *Abbasiler Döneminde Askeri Teşkilat*, s.135.

⁷⁷ Vâkıdî, III, 926, 936.

⁷⁸ A'selî, *Ebû Ubeyde*, s.127.

geçiremeyeceğini anlayan Ebû Ubeyde kuşatmadan vazgeçmiş, Hıms'a dönüyor görüntüsü vererek uzak bir yere ordugâh kurdurarak, her askerin atı ile saklanabileceği çukurlar kazdırmıştı. Gece olunca tüm askerler bu inlere girmişler, kuşatmanın kaldırıldığı zannına kapılan Lazkiye halkı kale kapısını açarak dışarı çıktıklarında ise ani bir hücumla saldırıya geçen Ebû Ubeyde komutasındaki ordu kısa sürede şehri ele geçirmiştir.⁷⁹

Kuteybe b. Müslim'in Maveraünnehr'e düzenlediği fetih hareketlerinde Baykent şehrini kuşatması esnasında (87/705) kullandığı savaş taktiği yukarıda açıkladığımız indeki hayvanları çıkarmak için kullanılan tekniğin neredeyse aynıdır. Kale duvarlarının altına kazdığı büyük çukurlara doldurduğu yüklü miktardaki odun katarlarını tutuşturarak hem yüksek ısı ile kale duvarlarında delikler oluşmasını sağlamış, hem de şehre verdiği yoğun duman nedeni ile içerisindeki askerlerin bunalıp teslim olmasını sağlamıştır.⁸⁰ Mesleme b. Abdülmelik ise Ermeniyeye bölgesine yönelik düzenlediği fetih hareketleri (89/707) çerçevesinde gerçekleştirdiği bir kale kuşatmasında, içerideki su depolarına su taşıyan kanalları takip ederek suyun kale dışındaki bir kaynaktan temin edildiğini tespit etmiş ve çok sayıda inek ve koyunları boğazlattırarak kanını kanala akıtmıştır. İçerdeki su hazneleri kanla dolduktan sonra suyu kestirmiştir. Mevcut stokları da kullanma şansı olmayan şehir halkı kaleyi terk etmek zorunda kalmıştır.⁸¹

Yine, Harun Reşid 190/806 yılında, Bizans şehri olan Herakle'yi kuşatmış 30 gün süren kuşatma sonunda şehir halkı pes etmek zorunda kalmış ve teslim olmuştur.⁸² Harun Reşid kuşatma anında düşmanı psikolojik olarak yıpratmak için kalenin dışına binalar yapılmasını emretmiş, bunu gören şehir sakinleri ordunun artık orada sürekli kalacağı zannına kapılmış ve kaleyi terk etmiştir.⁸³

Kuşatma esnasında süreyi uzatarak, düşmanı iâşesiz bırakarak, su kaynaklarını keserek veya surlarla çevrili alana duman vererek çıkışa zorlayan savaş taktikleri ile av sanatında uygulanan indeki hayvanı dışarı çıkartma yöntemleri bir nevi strateji ortaklığıdır. Her iki sanatın birbirinden birçok yönden etkilendiği açıktır.

10- Avı ve Düşmanı Kuşatarak Akınlar Düzenlemek

Eski medeniyetlerde de sıkça başvurulduğu anlaşılan süreklilikli avında süreklilikli zebra veya ceylan sürülerini avın merkezinde yer alan ve yönetici grubun bulunduğu tarafa sürer, av çembere alınarak avlanırdı. Av sahasındaki idarecinin (halife, vali ve diğer bürokratlar, komutanlar) avlanma isteği sona erene kadar

⁷⁹ Belâzûrî, *Fütûh*, s. 138.

⁸⁰ Taberî, VI, 431.

⁸¹ Belâzûrî, *Fütûh*, 209.

⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VI, 271.

⁸³ Avn, s.252.

etrafındaki yaverleri avlanmaz ve avını seyrederek, av hayvanlarını ona doğru yaklaştırmaya çalışırlardı. Böyle bir avlanma yöntemi, strateji gereği olmakla birlikte idarecinin gücünü kanıtlamak ve onun ululuğuna saygı göstermek anlamına da gelmekteydi.⁸⁴

Taberî'nin *Tarihinde* yer bulan bir rivayete göre Mehdî, av esnasında geçirdiği bir kaza sonucu hayatını kaybetmiştir. Atı ile ceylan sürüsünün peşine takılan Mehdî, önde ceylan sürüsü, arkada köpekler harabe haldeki bir binaya girdiği esnada süratle kapı duvarına çarpmış ve oracıkta hayatını kaybetmiştir.⁸⁵

Sürek avı hem binicilikte hem de atıcılıkta usta olmayı gerektirmektedir. Dörtmala hareket eden at sırtında var gücü ile kaçan bir ava nişan almak ve avlamak iyi bir eğitim ve ustalık istemektedir.

Aynı atılmalık savaş meydanı için de geçerlidir. Bir şehrin kuşatma altında tutulması kesin zafer anlamına gelmemektedir. Zafer ancak karşı tarafın ya savaşsız boyun eğmesi ya da savaş meydanında kaybetmesi ile mümkündür. Farklı taktiklerle şehir dışına çekilen düşmanın zayıflatılarak imha edilmesi için yeni bir stratejinin geliştirilmesi gerekmektedir. İşte bu nedenle İslam orduları kuşatma altına alınan düşmanı gizli yönlerden yaptıkları ani saldırılarla çembere almakta ve bertaraf etmekteydi. Hz. Ömer'in komutanlarından biri olan Numan b. Mukarrin Rey şehrini kuşattığında, kendisinden sayıca fazla İran ordusu ile karşılaşmış, derhal strateji değişikliğine giderek Münzir b. Amr komutasındaki süvari birliğini gizli bir yerden şehre sokarak düşmanın arkadan kuşatılmasını sağlamıştır. İki ateş arasında kalan İran ordusu büyük bir hezimete uğratılmış ve zafer kazanılmıştır.⁸⁶ Yine Halid b. Velid, Hıms kuşatmasında gizlice düşmanı arkadan sarmış ve iki ateş arasında kalmalarını sağlamıştır.⁸⁷

Birçok savaşta uygulandığı anlaşılan bu taktik, özellikle halifelerin sürek avlarında sıkça başvurdukları yöntemlerden birisi idi. Arapların bu stratejiyi gerek planlamada, gerekse uygulamaya koymada başarısında sivil yaşamlarında da benzer teknikleri sıkça uygulamalarının payı büyüktür.

11- Avı ve Düşmanı Ateşle Aldatmak

Günümüzde yaban hayatını en fazla tehdit eden ve hayvanların savunmasız şekilde katledilmesine vesile olan projektör avının ilkel düzeyde geçmişte de uygulandığına şahit olmaktadır. Geceleri ceylan veya devekuşu sürülerinin etrafında güçlü ateşler yakıldığında anlık görme bozukluğu nedeniyle bu hayvanlar bulunduğu yerde sabitlenmekte ve savunmasız hayvanlar rahat şekilde avlanmaktaydı. Özellikle ay ışığının olmadığı kapalı gecelerde bu avlanma türü uygu-

⁸⁴ Azizbillâh, s.22

⁸⁵ Taberî, IV, 583.

⁸⁶ Rey kuşatmasına ilişkin geniş bilgi için bkz. Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin Döneminde Askerî Teşkilat*, s.97-98.

⁸⁷ Taberî, III, 439.

lanmaktaydı. Zil veya davul gibi gürültü çıkaran aletler de hayvanların şaşkınlık içerisinde hareket yetisini tamamen kaybetmesine neden olmaktadır.⁸⁸ Bunun dışında gece avında aslanların saldırısından korunmak için avcılar kamp veya pusu kurdukları bölgenin etrafına savunma amaçlı ateş yakmaktaydılar.⁸⁹

Av hayvanlarını tuzağa düşürme amaçlı olarak kullanılan ateş yakma tekniğinin bir benzerine yine savaşta düşmanı aldatmak kastıyla sıkça başvurulduğu görülmektedir. Müslüman orduları Hz. Peygamber'in "Harp hiledir"⁹⁰ şeklindeki ifadesini aklın ön plana çıkartılması olarak algılamış ve onun vefatı sonrasında da bu ilkeyi savaş meydanlarında kullanmışlardır.

Düşmanın kalbine korku salmak ve psikolojik olarak yıpratmak amacı taşıyan ateş yakma uygulamasına Hz. Peygamber ilk olarak Uhud savaşında başvurmuştur. Savaşta zayıf olarak geri çekilmek durumunda kalan Müslüman orduları, tekrar toparlanmış görüntüsü vermek amacıyla Hamrâu'l-Esed denen bölgeye kadar Kureyşlileri takip etmiş ve orada Hz. Peygamber'in emriyle gece 500'e yakın ateş yakılmıştı. Çok uzaklardan görülen bu ateşlerin etrafına yaydığı ışıktan Müslümanların sayısının çok olduğu ve takviye aldıkları zannına kapılan Kureyşliler korkarak geri çekilip Mekke'ye dönmüşlerdir.⁹¹ Yine Mekke'nin fetihinde şehrin yakınlarında *Merru'z-Zehran* denilen yerde karargâh kurulduğunda Peygamber (s.a.v) 10.000 ateş yakılmasını emretmişti.⁹² Ordunun sayısını fazla gösterip, düşmanın kalbine korku salmayı amaçlayan bu taktik hedefine ulaşmış, ne yapacağını şaşırta Mekkeliler, korkudan savaş dahi yapmadan teslim olmuşlardır. İlk defa Hz. Peygamber tarafından uygulanan bu yöntemin avda kullanış amacıyla örtüştüğünü söyleyebiliriz. Her ikisi de muhatabı şaşkına çevirmeyi ve aldatmayı hedef almaktadır. Gece avlarında ateşle avlanma tekniğinin o dönemlerde sıklıkla kullanıldığı düşünülürse, zamanla savaş stratejisi olarak da kullanılmış olabileceğini ifade edebiliriz. Gerek Bedir savaşında karargâhın belirlenmesi, gerekse Hendek Savaşında şehrin etrafına hendek kazılması yöntemini ashabin tavsiyeleri ile uygulamaya koyan Hz. Peygamberin ateş yakarak düşmana korku salma tekniğini de kendi çöl yaşamı tecrübesinden veya avcı arkadaşlarının tavsiyelerinden yola çıkarak uygulaması muhtemeldir.

Abbasi Halifesi Me'mun'un, kardeşi Emin'le yaptığı savaşta da aynı stratejiyi uygulayarak, yüksek yerlere yaktığı ateşle muhaliflerine büyük bir orduya sahip olduğu izlenimi verdiği görülmektedir.⁹³

⁸⁸ Bâşâ, s.90.

⁸⁹ Cahız, *el-Hayavân*, IV, 484; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, IX, 333.

⁹⁰ *Fethu'l-Bârî*, VI, 158, no:3030.

⁹¹ Taberî, II,535; Vâkîdî, I, 338.

⁹² İbn S'ad, *et-Tabakât*, II, 49; Reşid, s.384-385.

⁹³ Avn, s.253.

Ayrıca savaş alarmı, bugünkü anlamda siren maksadıyla ateş yakma cahiliye döneminden itibaren Araplar arasında yaygın olarak bilinmekteydi. “*Nâru'l-Uhbeti'l-Harb*” olarak isimlendirilen bu ateş yakıldığında civardaki kabileler etrafında toplanır, savaşa iştirak edecek olanlar seçilirdi.⁹⁴

12-Kuyu Tuzağı

Sel sularının akamayacağı yüksek yerlere açılan derin çukurlar aslan avında kullanılan vazgeçilmez bir tekniktir. Aslanların uğrak yerlerine açılan bu derin çukurların üzeri ince çalılarla kapatılır ve hemen yakınına aslanın iştahını kabartacak canlı bir küçükbaş hayvan bağlanırdı. Aslan tuzak olarak konulan bu hayvanı parçalamak için hızla gelirken çukura düşerdi. Avcılar belirli aralıklarla çukuru denetler, av yakalandığında onu çukurdan çıkarırlardı.⁹⁵ Bu avlanma tekniğinin sadece aslanlarla sınırlı kalmayıp, diğer av hayvanları için de kullanılması muhtemeldir. Zira bugün aynı taktik gerek ülkemizde gerekse dünyanın değişik bölgelerinde yırtıcı ve eti yenen hayvanların avında halen uygulanmaktadır. Örneğin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kışın yoğun geçtiği dönemlerde kar yığınlarının ortasına 1-2 metre derinliğinde çukurlar açılır, çukurun kenarları kayganlaştırılarak üstü hafif kuru yiyeceklerle örtülür, gece yiyecek için çukur üzerine çıkan tavşan kuyuya düşer bir daha oradan çıkamaz ve sabah gelen avcı tarafından yakalanır.

Uygulanışı itibarı ile basit gibi gözükse de bu taktik, savaşta kullanıldığında düşman kuvvetlerinin kısmî imhasında önemli fonksiyon gerçekleştirmiştir. Hunlar tarafından da kullanıldığı bilinen bu kuyu tuzağı tekniği uygulanabilirliği açısından genellikle geceleri yapılırdı. Savaş öncesi yapılan plana göre düşman süvarilerinin ve piyadelerin neredeyse tamamını içine alacak genişlikte ve derinlikte geniş bir kuyu kazılırdı. Zaman zaman kuyu dibine kesici ve delici aletler yerleştirilirdi. Hezimete uğramış ve kaçıyormuş süsü vererek düşman birlikleri hızla kuyu bölgesine çekilir, farkında olmadan kuyuya düşen düşman genellikle kuyu dibine düşen kesici ve delici aletlere saplanarak can verirdi.⁹⁶

Avda uygulandığı şekliyle birebir örtüşen kuyu tuzağı taktiği yanında, savunma savaşlarında da benzer stratejiler geliştirilmiştir. Araplar arasında daha önce denenmediği anlaşılan ve Farslardan örnek alınarak tatbik edilen şehri veya kaleyi koruma amaçlı hendek kazma işlemi ilk defa Hendek savaşında hayata geçirilmiştir.⁹⁷ Tam teçhizatlı, sayıları on bini aşkın düşman ordusunu çaresiz bırakıp, hayal kırıklığına sevk eden ve Mekkelilerin “*Arapların bilmediği yeni bir*

⁹⁴ Söylemez, *Kûfe*, s.307-308.

⁹⁵ İbn Kuterybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, II, 71; Keşâcîm, *el-Mesâyit ve'l-Metârât*, s.105.

⁹⁶ Kalkan; *Ordu ve Savaş Stratejileri*, s.170.

⁹⁷ Vakıdî, II, 445.

*savaş hilesi*⁹⁸ olarak isimlendirdikleri hendek kazma yöntemi sonraki fetih hareketlerinde daha ziyade düz arazide inşa edilmiş kaleleri koruma, düşman birliklerini kale duvarına yaklaştırmama amaçlı olarak kullanılmıştır. Abdülhamit el-Katib, Ebû Müslim'e hitaben yazmış olduğu harp risalesinde savunma savaşlarında kuyu ve kalelerin ne denli önemli olduğunu izah etmiş ve tavsiyelerde bulunmuştur.⁹⁹

Ziyaret imkânı bulduğumuz, Selahaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethi öncesi inşa ettiği Aclun tepesi üzerindeki kalenin yüksek surlarının hemen dibinde geniş ve derin bir hendek kazıldığı ve içerisinin de geçişi engellemek için su ile doldurulduğu görülmektedir. Benzer uygulamaları halen ayakta duran Halep Kalesi'nde, kalıntıları mevcut olan Erbil Kalesinde ve diğer bazı kalelerde de görmek mümkündür. Hz. Ömer döneminde kurulan Kûfe ile Abbasî başkenti olan Bağdat şehrinin etrafı genişçe kazılmış içi su dolu hendeklerle çevrilmiştir.¹⁰⁰

Düşmanı hile yolu ile kazılan çukura çekme veya yapılacak ani saldırılara karşı meskûn mahalleri koruma amaçlı olarak uygulanan bu harp taktiği, avcılıkta kullanılan tekniklerin daha da gelişmiş şeklidir.

13-Av ve Düşmanın Dikkatini Çekecek Nâmeleri Kullanmak

Bazı hayvanlar müzik veya ıslık seslerine karşı duyarlı oldukları için hoş nâmeler duyduklarında tamamıyla ona konsantre olarak hareketsiz kalmaktadır. Örneğin karacalar ıslık sesi duyduğu zaman buldukları yerde dona kalmakta ve sese odaklanmaktadır. Bunu çok iyi tespit eden avcılardan bazıları ıslık sesi ile karacaları oyalarken, diğerleri ava yaklaşarak kesici ve delici silahlarla avı avlardı.¹⁰¹ Bu tür avlanma teknikleri her ne kadar kısmî değişime uğramış olsa da halen geçerliliğini korumaktadır. Çok iyi taklit yeteneğine sahip avcılar hayvanların suya iniş bölgelerine yakın yerlere gizlenerek keklik sesi çıkarmak suretiyle etrafta bulunan sürüleri o bölgeye toplamakta ve daha sonra avlamaktadır. Yine bildircinlerin göç zamanı kasetçalarlara kaydedilen ana rehber bildircin sesi sayesinde havadaki sürünün yere inmesi sağlanarak yapılan avlama yöntemlerine ve benzer usullere sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu tür av yöntemleri usulsüz olsa da denetim yetersizliğinden engellenmesi genellikle mümkün olmamaktadır.

Avda uygulanan bu hileli yöntemin her ne kadar savaştaki bando ekibinin oluşmasına dayanak teşkil ettiği gibi bir iddiayı temellendirecek verilerden uzak olsak da, av sanatı ile harp tekniklerinin benzeşmesini ortaya koyma açısından karşılaştırmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Avda hayvanı aldatmak amaçlı değişik nâmelerin kullanımı, savaşta düşmanın kalbine korku salmak ve psikolo-

⁹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 219.

⁹⁹ Katib, s.257.

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. Can, *İslâm Şehirler*, ss.62-68, 83-89.

¹⁰¹ en-Nüveyrî, IX, 325.

jik olarak onu yıpratmak amaçlı denenmiştir. Bedir savaşını kaybeden Mekkeliler Uhud Savaşına gelirken bütün mal varlıklarını yanlarına almışlar, kadınlar savaş meydanında askerlerini cesaretlendirecek, Peygamber ordusunu psikolojik olarak yıpratacak şarkılar söylemişlerdir.¹⁰²

İleriki dönemlerde düzenli ordu içerisinde bando takımı profesyonel bir sınıf olarak yerini almış, Abbasî ordularında yardımcı sınıf olarak savaşa iştirak etmiştir. H.III. asırda Halife ordusunun bando takımında davul, darbuka, borazan gibi müzik aletleri bulunmakta ve bandocular hareketli birliklerin içerisinde yer almaktaydı.¹⁰³ Günümüzde gösteri grubu olarak görev yapan Osmanlı mehter takımının temel amacının savaşlarda ordunun maneviyatını güçlendirmek olduğu da bilinen bir gerçektir.

Aynı hedefe matuf olması nedeniyle her iki alanda da kullanılan bu yöntem, diğer taktik benzerlikleri kadar somut dayanağı olmasa da, karşılıklı etkileşim boyutu açısından kayda değer görülmektedir.

14-Savaşta Doğrudan Kullanılmamakla Birlikte Yeni Strateji Geliştirmede Etkin Sayılabilecek Bazı Hileli Avlanma Taktikleri

Yukarıda sıraladığımız taktiklerin incelediğimiz dönemin şartları içerisinde av ve savaşta aynı anda tatbik edilmesi bizlere rahatlıkla mukayese imkânı vermektedir. Bunların dışında av sanatında kullanılan bazı ince taktiklerin doğrudan savaş alanında kullanılmasa da yeni harp stratejilerinin ortaya çıkışında esin kaynağı olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle tespit edilebilen bazı hileli avlanma tekniklerini sıralamak faydalı olacaktır.

a- Siyah bez parçaları deve kuşlarının akşamları tünedikleri bölgelere bırakılmak suretiyle onların dikkatlerini oraya yoğunlaştırıp bez parçası ile oynamaya başladığı esnada ani saldırı ile hamle yaparak deve kuşunu etkisiz hale getirmek.

b- Alaca renkli bir kedi kurulan ağ arkasına konularak, kendi renklerinde olan saksığanların kediyeye dikkatlerini çekmek suretiyle bir araya toplanmalarını sağlamak ve onların bir anlık gafletinden yararlanarak, yakın bir yerde gizlenen avcı tarafından saksığan sürüsü üzerine ağ devirerek avlamak.¹⁰⁴ Bu uygulamanın bir benzeri doğu Karadeniz Bölgesinde atmaca avı için hala kullanılmaya devam etmektedir.

c- Su kuşlarını yakalamak için değişik kamuflaj malzemeleri kullanmak. Avcı bir gün önceden avlanacağı su havzasına su kabağı olarak isimlendirilen bitkileri atar ve yabani su kuşlarının onlara alışmasını sağlardı. Daha sonra avcılar bu kabakları sudan çıkartarak tam olarak kafalarına geçecek şekilde ortalarını oyarlardı. Kafalarına kabakları yerleştirdikten sonra suyun boylarını aşmayacak

¹⁰² İbn İshâk, s.306.

¹⁰³ Terzi, *Abbasi Döneminde Askerî Teşkilat*, s.101-102.

¹⁰⁴ Nüveyrî, IX, 242.

derinlikte olan bölümlerine girerek sadece burunları dışarıda kalacak şekilde kuşları beklemeye başlardı. Kuşlar daha önceden alışkın oldukları kabağa yaklaştıklarında avcı kuşların ayaklarından yakalar ve suya dalar, sualtında kuşların kanatlarını kırdıktan sonra yüzeye bırakır ve yeni avlar beklerdi. Av sonunda uçamayan ve hatta yürüyemeyen kuşları suyun yüzeyinden toplar ve evine dönerdi.¹⁰⁵ Bugün kısmî benzer uygulama maket ördekler kullanılarak yapılmaktadır. Göllere bırakılan maket ördeklerin yanına yaklaşan yaban ördekleri göl kenarına kazılan siperlerden ateş edilerek avlanmaktadır. Hayvanları aldatmaya yönelik ve onlara hiçbir kaçış hakkı tanımayan bu tür avlanma yöntemleri her ne kadar geçmiş dönemlerde savaşçıların taktik yeteneklerini geliştirmekte ise de, bugünkü kara avcılığı kanununa göre meşru kabul edilen uygulamalar değildir.¹⁰⁶

Daha erken dönemlerde efsanevi Truva (Troia) savaşında Odysseus'un surları aşmak için kullandığı Truva atı tekniği söz konusu bu avlanmada kullanılan taktik ile yakın bir benzerlik göstermektedir.¹⁰⁷

d- Özenle hazırlanmış ve sağlam iplerden örülmüş ağları hayvanların geçiş noktalarına germek sureti ile avlanmak. Günümüzde genellikle su avcılığında yararlanılan ağlar, geçmişte hem kara ve hem de deniz avı için kullanılmaktaydı.¹⁰⁸ Keten, pamuk ve ipekten dokunan ağların ebatları birbirinden farklı olup, avlanacak hayvanın türüne göre gözenekleri ve örüm şekli değişmekteydi. Su kaynaklarının yakınlarına veya hayvanların uğrak yeri olan geçitlere bu ağlar kamufle edilmek suretiyle gerilir ve geçen hayvanlar takılır, avcı gelene kadar kendini kurtaramazdı.¹⁰⁹ İlk defa ağla avlanan halife Abbâsî halifesi Mütevekkil olmuş, daha sonra gelenler bu tekniği kullanmışlardır.¹¹⁰ Taif kuşatması başta olmak üzere savunma savaşlarında düşmanın giriş çıkışını engellemek için kullanılan ağ şeklindeki dikenli teller avda kullanılan ağ yönteminin bir başka versiyonudur.¹¹¹

¹⁰⁵ Keşâcîm, *el-Mesâyıt ve'l-Metârıt*, s.75.

¹⁰⁶ 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununun 6. maddesinde yasak avlanma yöntemleri detayı ile belirtilmiştir.

¹⁰⁷ Truva'yı kuşatma altına alan Odysseus 10 yıl geçmesine rağmen şehri ele geçirememiş bunu üzerine keskin zekâsını kullanarak tahtadan bir at maketi yaptırmış, içerisindeki bölmelere en iyi askerlerini yerleştirmiştir. Ordu atı kumsala bırakarak Tenedos'un (Bozcaada) arkasına gizlenmiş, savaşın bittiğini ve kazandıklarını düşünen Truvalılar kalelerinden çıkarak atı şehrin merkezine götürüp kutlama yapmaya başlamışlardır. Gece atın içerisinden çıkan Yunan askerleri şehrin kapılarını açmış ve Odysseus'un ordusu şehri fethetmiştir. Kaçan Truvalılar İda Dağına kaçarak deniz yolu ile İtalya'ya geçip Roma İmparatorluğunun temellerini atmışlardır. http://tr.wikipedia.org/wiki/Truva_at%C4%B1

¹⁰⁸ Kalkaşandî, *Subhu'l-A'sâ*, II, 154; İbn Menglî, s.137.

¹⁰⁹ Bâşa, s.88

¹¹⁰ Bâşa, s.51; İbn Menglî, s.137.

¹¹¹ Terzi, Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilât, s.92; amlf, Abbâsî Döneminde Askeri Teşkilât, s.163.

e- Ava daha iyi yaklaşmak için kamuflaj malzemeleri kullanmak. Post ile avlanmak. Erkek aslanın boyun kılından yapılan ve lübâde olarak isimlendirilen özel giysi sayesinde avcılar aslan sürüsüne yaklaşır ve kement atarak aslanları yakalardı. Son derece tehlikeli ve riskli olan bu avda avcılarının cesur ve deneyimli olmaları gerekmektedir. Bir anlık dikkatsizliğin avcının hayatına mal olması içten bile değildi.¹¹² Mu'tasım diğer Abbasî halifelerinde olduğu gibi Fars av geleneğini sürdürmeye özen gösterir, avda onların giymiş olduğu kıyafetleri giyerdi. Örneğin, Farsların kullanmış olduğu kalansüveleri ve diğer başlıkları başına takar, yine onların kullandıkları aletleri kullanırlardı.¹¹³ Abbasi dönemi askerlerin savaşa çıkarken giydikleri uniformalar incelendiğinde, avda kullandıkları kıyafetlerle benzerlik arz ettiği görülecektir.¹¹⁴

f- Arapça'da *fah* olarak isimlendiren tuzakla avlanmak. "*Fah*" kelimesi halk arasında 'faka basma' ifadesinde olduğu şekliyle Türkçeye geçmiştir. Günümüzde daha gelişmiş türü kara hayvanlarını yakalamak için kullanılan tuzaklar, iki oval metal veya sert ağaçtan yapılmıştır. Esneyerek birbirinden ayrılan bu aletin ortası elastik bir maddeyle kaplanmıştır. Patikalara toprak zemin kazılarak kurulan tuzaklara, herhangi bir vahşi hayvan bastığı esnada karşılıklı olarak metaller veya sert ağaçlar birbirine geçer, bu metale dış olarak isimlendirilen iğne şeklinde başka metaller monte edildiği için kapanma esnasında avın bacağına saplanır ve yayları gevşetilmediği sürece av kendini kurtaramaz, ancak avcı müdahale ederek avı tuzaktan alır.¹¹⁵ Yasak olmakla birlikte bu avlanma yöntemi günümüzde halen devam etmektedir. Kaçar avında kullanılan bu tuzağa ilave olarak, "*dıbig*" olarak isimlendirilen ve bazı ağaçlar üzerinde asalak olarak yetişen, tutkal özelliğinde sıvı salgılayan ökse otu¹¹⁶ kullanarak yapılan ve uçar avında kullanılan başka tür tuzaklarla da karşılaşmak mümkündür. Kuşların konabileceği yerdeki çubuklar veya değişik maddeler üzerine sürülen yapıştırıcı sayesinde kuş konduğu yerde kalır hareket edemez, gizlendiği yerden çıkan avcı hareketsiz haldeki kuşları yakalardı. Bu metot su kaynaklarına inen kuşları yakalamak için sıkça kullanılırdı. Bu tuzağın mucidi, Harun er-Reşid'in beğenisini kazanan ve bürokraside üst mertebelere kadar ulaşan İbrahim el-Baziyâr'dır.¹¹⁷

¹¹² Bâşâ, s.89.

¹¹³ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, IV, 60.

¹¹⁴ Abbasî dönemi askeri uniformalar hakkında geniş bilgi için bkz. Sabit, *el-Askeriyye fî Ahdî'l Abbasiyyîn*, s. 163-166.

¹¹⁵ Kalkaşandı, II, 154.

¹¹⁶ Latince ismi *Viscum Album* olan bitki tutkal yapımında kullanılan bir bitkidir. Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 874.

¹¹⁷ İbn Menglî, s.82. Kuş eğiticisi anlamında Farsça kökenden gelen bu kelime, yırtıcı kuş eğitiminde şöhret bulmuş şahısların künyesi halini almıştır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi zamanla bürokraside söz sahibi olabilecek bir konuma kadar da yükselmişlerdir.

AV VE SAVAŞTA ORTAK OLARAK KULLANILAN SİLAHLAR

Savaşta tek kişi tarafından elde kullanılan,¹¹⁸ mızrak, kılıç, hançer, balta, yay ve ok gibi hafif silahların tamamının av sanatında da kullanıldığını görmekteyiz. Meydan savaşlarında çatışma önce uzak mesafeden ok atışları ile başlamakta, biraz yaklaştığında mızraklar atılmakta, iki ordu yüz yüz geldiğinde ise kılıç, hançer gibi yakın dövüş silahları kullanılmaktaydı.¹¹⁹ Av esnasında da uzak mesafedeki avlar için yay ve ok, yakın mesafedeki avlar için diğer kesici ve delici silahlar kullanılırdı.¹²⁰ Bu açıdan bakıldığında silahların denenmesi ve askerlerin bu silahları kullanmadaki maharetinin artırılmasında av sahası, bugün gerçek mermiler kullanılarak yapılan savaş tatbikat alanından farksızdı diyebiliriz. Ayrıca avın silahların modernize edilmesindeki katkısı da gözden kaçırılmamalıdır. Avda kullanılan silahların mahiyeti, av ve savaşta kullanım şekillerini ortaya koymak av ve savaş arasındaki ilişkinin tespitinde katkı sağlayacaktır.

1-Yay ve Ok

En eski av ve savaş silahlarından olan yayın ilk kullanımına ilişkin ortaya atılan görüşleri¹²¹ bir kenara bırakırsak, yay Arap toplumunda da barışta ve savaşta en yaygın kullanılan silah olmuştur.¹²² Araplar, yayın her bölümüne farklı isimler vermiş ve onu en ince ayrıntısına kadar tanımlamışlardır.¹²³ Taşınması kolay olan bu silahın hedefini bulabilmesi ve etkili olabilmesi için kullanıcının yetenekli ve tecrübeli olması gerekmektedir. Yay, uzak mesafedeki kara av hayvanlarını avlamada etkili bir silahtır.

Uçar avında hedefin sapma oranı daha yüksek ve avlanması daha güç olduğu için yeni yay ve ok sistemleri geliştirilmiştir. Bu yay çeşitlerinden en etkili olanı, *celâhuk* veya *Kavsü'l-Bunduk*¹²⁴ fındık yayı olarak isimlendirilen ve ortasında tel üzerinde yuvarlak, sert kil parçası fırlatmaya yarayan bir yuva bulunan yaydır. Hz. Osman döneminde ortaya çıktığı anlaşılan bu silah,¹²⁵ özellikle avda hedefe isabet açısından kendisinden randıman alınması nedeniyle daha sonraları yaygın

¹¹⁸ Araplar genel olarak silahları ağır ve hafif olmak üzere iki gruba ayırmışlardır. Barışta da kullandıkları hafif silahları ise yakın (eslihatü'l-yedeviyye/elde kullanılan silahlar) ve uzak (eslihatü'r-reşkiyye/atıcı silahlar) olmak üzere kendi içinde iki grupta değerlendirmişlerdir (Sabit, s.149.). Silahların vasıfları, kullanım özellikleri ve sınıflarına ilişkin rivayetleri değerlendiren Terzi, silahları genel bir tasnife tabi tutarak uzak ve yakın mesafe atıcı silahlar, kesici silahlar, dürtücü silahlar, vurucu ve koruyucu silahlar olmak üzere altı gruba ayırmıştır (Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn Dönemi Askeri Teşkilat*, s.121).

¹¹⁹ Avn, s.129.

¹²⁰ İbn Menglî, s.89.

¹²¹ Nüveyrî, V, 229; Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Raşidîn Dönemi Askeri Teşkilât*, s.121-125.

¹²² Hz. Peygamber'den ok ve yayın önemini vurgulayacak şu hadis rivayet edilmiştir. "...Sizden biriniz oklarıyla oynamaktan aciz kalmazın" Müslim, *İmâret*, 168.

¹²³ Ok ve yaylara verilen isimler hakkında geniş bilgiler için bkz. Nüveyrî, VI, 231; Avn, s.137.

¹²⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Mâcîd, *Târîhu'l-Hadâratî'l-İslâmiyye*, s.142.

¹²⁵ Avn, s.142.

olarak kullanılmıştır. Hz. Osman'a, bu silahla Medine'de kıyıma varacak ölçüde güvercin avı yapıldığı ve hedeften sektiğinde insanların zarar gördüğü noktadaki şikâyet üzerine, o dönemde bu silahın meskûn mahalde kullanımı yasaklanmıştır.¹²⁶ Bu silahla kuşun, kafa veya kanat gibi vücudunun belirli noktadan nişan alan bir kişinin istediği noktada hedefi vurabildiği anlaşılmaktadır.¹²⁷

Aşağıda anlatılan av hatırası celahığın ne derece etkili bir kullanımının olduğunu ortaya koymaktadır: "Nehir kenarında kuş avlayan iki arkadaş aniden saldırgan bir aslanla karşılaştıklarında ölümle burun buruna gelir. O esnada avcılardan biri arkadaşına aslanın sağ göze nişan almasını, kendisinin sol gözü nişan aldığını söyler. İkisi aynı anda yaylarını (Celâhika) gererek ateş eder ve aslanın her iki gözünü kör ederek tehlikeden kurtulurlar."¹²⁸ Zamanla Farsların da etkisiyle bu silah geliştirilmiş, ilk şekliyle sadece isim benzerliği kalmıştır.¹²⁹ Günümüz Arapçasında tüfeğin bündüküye olarak isimlendirilmesi, kelimenin aynı ismi taşıyan bu yaydan alındığını göstermektedir.

İbn Menkeli, müstakil başlık altında av silahlarını ele alırken yay ve okun av sahasında kullanımı ve özelliklerinden uzunca bir şekilde bahsetmiştir. Yay, tellerinin esneklik ve sertliğine göre yumuşak ve sert olmak üzere iki gruba ayrılarak, yumuşak yayın üstün yönlerini, avdaki ve harpteki avantajlarını, atla ok atıcısı arasındaki uyumu, Arapların Türkler karşısında ok yapım ve kullanımındaki üstünlüğünü örneklerle anlatmıştır.¹³⁰

Müslüman Arapların muharebelere yanlarından ayırmadıkları yay ve ok daha önce ifade ettiğimiz gibi açık ve siper arkasından atış yapılabilecek düz alanlarda uzak mesafe atışları için kullanılmıştır. Ok, genelde düşmanı ve avı öldürmek maksadı ile kullanıldığı gibi ucuna sarılan bilgi notu ile haberleşme aracı olarak da kullanılmıştır.¹³¹ Ok ve yayı tanıtmak amacıyla yazılan müstakil eserler Arapların bu silaha ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır.¹³²

¹²⁶ Keşâcîm, *el-Mesâyıt ve'l-Metârit*, s.247.

¹²⁷ Bâşa, s.86.

¹²⁸ Suyûtî, *Şifâu'l-Galîl*, s.59.

¹²⁹ Av bahsinde geçen hadislerde *bunduk* ifadesinin geçmektedir. Dolayısıyla Peygamber döneminde de bu isimde bir silahın varlığı bilinmektedir. Fakat bunduk ismi sadece atılan yuvarlak taş veya toprak parçaları için kullanılmıştır. Bu taşlar sapan veya parmak arasına sıkıştırılarak fırlatılmakta ve daha ziyade serçe avında kullanılmaktadır. Daha Geniş bilgi için bkz. Şevkânî, *Neylül-Evtâr*, VIII, 142-144.

¹³⁰ İbn Mengli, s.89-93.

¹³¹ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, IV, 141.

¹³² Abbasi askeri teşkilatı ile ilgili eser kaleme alan Numan Sabit, Mustafa Çorbacı el-Ferhânî'nin "Fazlül-Kavsi'l-Arabiyye/Arap Yayının Üstünlüğü" isimli bir eserinin varlığından bahsetmektedir. Sabit, s.153.

2-Mızrak

Mızrak, özellikle çöl yaşamında bedevilerin vazgeçemediği bir silahtır.¹³³ Bedevi Arap onunla yeri kazar, yere saplayarak üzerine örtü takıp çöl güneşinden korunur, acıktığı zaman vahşi hayvanları avlar, yırtıcıların saldırılarından korunur, hayvanlarına ağaç yaprağı kırar, en önemlisi savaşta uzak dövüş aracı olarak çok yönlü kullanırdı. Mızrak avcılarca da sürekli taşınmakta ve büyük avların etkisiz hale getirilmesine yaramaktaydı.¹³⁴

Askerler savaş öncesi mızrak kullanma eğitimine “vetra” ismindeki demir halkanın ortasından atış yaparak başlar ve daha sonra yabani hayvanları kovalama veya pusu kurma suretiyle avlayarak eğitimini tamamlardı. Abbasilerle birlikte tören havası kazanan av partileri mızraklı av gösterilerine dönüşmüştür.¹³⁵

Mızraklar, yapımında kullanılan malzeme, taşınma şekli, boy vs. hususlara göre farklı şekillerde isimlendirilmiştir. Cahiliye döneminde basit ağaç veya kamış çubukların ucuna metal parçalar takılarak yapılan mızraklar ileriki dönemlerde kale duvarlarını delebilecek sağlamlıkta imal edilmiştir.¹³⁶

İlk dönem askeri teşkilatını araştıran araştırmacıların eserinde ‘geçmiş dönem müellifinin aktardıkları’ şeklinde ifade ile başlayan ortak alıntı, harp sanatında mızrağın ne kadar hayati öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.¹³⁷

3-Kılıç

Ortaçağ tarihi boyunca tüm savaşlarda galibi veya mağlubu tayin eden, zaman zaman mahir kullanıcıları ile şöhret bulan kılıç¹³⁸, Arapların en değerli ve meşhur silahlarının başını çekmekteydi.¹³⁹ Kılıç; şekline, yapıldığı yere, kullanılan malzemeye, parlaklığına ve süslemelerine göre yüzü aşkın farklı isim almış, Arap nesir ve şiirinde önemli yer bulmuştur.¹⁴⁰

¹³³ Maide Süresi 94. âyette geçen “Allah elle ve mızrakla avlanma konusunda sizi imtihana tabi tutacaktır.” ifadesinden Arapların mızrakları avda sıkça kullandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber’in “Benim rızıkım mızrağımın gölgesinde yaratılmıştır” şeklindeki ifadesi de mızrağın Arapların sosyal yaşamlarındaki önemini ortaya koymaktadır. (Nüveyri, VI, 214.)

¹³⁴ Nüveyri, VI, 222; Terzi, *Askerî Teşkilât*, s.129-130.

¹³⁵ Avn, s.147.

¹³⁶ Mızrakların isimleri, kısımları, kullanılış şekli hakkında geniş bilgi için bkz. Sabit, s.150-153; Avn, s.143-148; Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin Döneminde Askerî Teşkilât*, s.128-130.

¹³⁷ Mızrağın en etkili bir şekilde savaşta kullanımı hakkında verilen teorik bilgiler ile (Zeydan, *Medeniyet-i İslâmiyye Tarihi*, I, 165 vd.; Sabit, s. 152; İbn Mengli’nin aktarmış olduğu avda kullanımına dair bilgiler (İbn Mengli, s.93.) karşılaştırıldığında düşman ve ava karşı mızrağın kullanımında fazla bir farklılığın olmadığı görülecektir.

¹³⁸ Hz. Ali’nin “Zülfikar”, Amr b. Ma’dikerib’in “Samsâme”, Malik b. Zühayr’in “Zu’n-Nûn”, Abdurrahman b. İ’tâb’ın “el-Lûlû” isimli kılıçları Müslüman Arap harp tarihi açısından şöhrete kavuşmuştur. (Nüveyri, VI, 202; Sabit, s.150, Terzi, *Hz. Peygamber Dönemi Askerî Teşkilât*, s.127.

¹³⁹ Avn, s. 147.)

¹⁴⁰ Kılıç isimleri ve yapıldıkları yere dair geniş bilgi için bkz. Terzi, *Hz. Peygamber Döneminde Askerî Teşkilât*, s.126-127.

Harp meydanlarında ok ve mızraktan sonra taraflar göğüs göğse birbirine girdiklerinde kılıç ve kalkan kullanılırdı. Hz. Ali "*Kılıç, sayıyı daha çok artıran, çocuğu daha da çoğaltandır*" ifadesi ile kılıcı iyi kullananlar ve savaşta başarılı olup geriye kalanların sayısının artacağını ima ederek kılıcın savaşta öneme vurgu yapmıştır.¹⁴¹ Bizans'la yapılan Mute Savaşında arka arkaya şehit olan üç kumandanından sonra sancağı alan ve uyguladığı taktikler ve kılıç kullanmadaki ustalığı sayesinde Müslümanları toparlayıp moral veren Halid b. Velid'e bizzat Hz. Peygamber tarafından "*Seyfullah/Allah'ın Kılıcı*" isminin verilmesi, kılıçla askerin ne derece özdeşleştirildiğinin göstergesidir.¹⁴² İbn Sa'd, Halid b. Velid'in biyografisini aktarılırken Mute'de elinde dokuz kılıcın parçalandığından, sadece büyükçe bir Yemen palasının elinde kaldığından bahsetmektedir.¹⁴³

Kılıcın savaşta önemi kadar avda da vazgeçilmez bir silah olduğunu *Ünsü'l-Melâ* yazarının '*kılıcın avda kullanımı*' başlığı ile aktardığı şu bilgiler teyit etmektedir:

"Avını görür görmez seni sezmeden kılıcını çek, atın ava yöneldiğinde kılıcını kınından çıkarman uygun olmaz. Avın ceylan ise mümkünse kılıcı başına indir. Bunu ancak ceylan atla kovalamaktan yorulduğunda uyurken, yaralıyken veya atınla ceylanı geçtiğinde yapabilirsin. Ceylanın sırtına veya ölümcül herhangi bir yerine kılıcını isabet ettirdiğinde de avlaman mümkündür.

Yaban eşiği avında çentikli kılıçlar kullanılmalıdır... Kılıç hayvanın kaburga kemikleri arasından saplandığında olduğu yerde olmasa da, takip edildiğinde ileride düşmüş olacaktır. Daha sonra hayvan burnu üzerine getirilerek içindeki kanın boşalması sağlanır.

Zebra avında ise uzunca bir süre yoruluncaya kadar avı kovalamak gerekmektedir. Bu avcılar ve savaşçılar tarafından bilinen bir şeydir. Yorulan zebra'nın kılıçla ayakları kesilerek kaçıışı engellenir. Ancak atı ile giderken ses çıkartmalı çünkü uyuyan tavşan veya gazel sürüsüne denk gelerek (atın ayaklarına dolaşacağı için) tehlike atlatılabilir...

Bir yaban eşiği veya yaban ineği avladığında sen iyi bir kılıç kullanıcısısın, atılğanlığın onunla kökleşir, inşallah arkası gelir."¹⁴⁴

Avcılar için faydalı bilgiler içeren bu anlatımda, kılıçla avlanmanın yaygın olduğu dönemde avda farklı tür kılıçların kullanıldığı, kılıcın ustaca kullanımının

¹⁴¹ İbn Kuteybe, *U'yünü'l-Ahbâr*, I, 130.

¹⁴² Mute savaşının seyrini Mescid-i Nebevî'de ashabına aktardığı rivayet edilen Hz. Peygamber, üçüncü komutan Abdullah b. Revâha şehit edildikten sonra şu ifadeyi kullanmıştır: "*İbn Revâha'dan sonra sancağı, Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı da Allah onlara fetih nasip eyledi.*" (Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul, 1981, Megâzî, 4; Cenâiz 4; Cihad ve Siyer, 7; İbn Sa'd, VII, 395). Halid b. Velid'in Mute Savaşındaki rolü hakkında geniş bilgi için bkz. Fayda, *Halid b. Velid*, s.142-168.

¹⁴³ İbn Sa'd, IV, 253.

¹⁴⁴ İbn Menglî, s.94-95.

gerekliliği, taşınma biçimi gibi hususlara yer verilmesi, av deneyiminin savaş için ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

4-Hançer

Kısa kılıç da diyebileceğimiz hançer, Araplar tarafından geliştirilmiş, daha ziyade teke tek çarpışmalarda kullanılan, uzaktan atılabilen ucu eğri kesici bir silahtır.¹⁴⁵ Elbise altına da gizlenebilen bu silah, hasmına sinsice yaklaşmaya fırsat verdiği için birçok defa suikast amaçlı kullanılmıştır.¹⁴⁶ Savaşlara katılan kadınlar genellikle kıyafetlerinin altında hançer taşımaktaydı.¹⁴⁷ Bugün dahi Yemen başta olmak üzere, bazı Arap ülkelerinde süs amaçlı ve erkeklik göstergesi olarak hançer taşınmaktadır. Gergedan boynuzu, fildişi ve akikle kabzaları süslenmiş olan hançerlerin değeri binlerce doları bulmaktadır.

Harpte destek amaçlı kullanıldığı anlaşılan bu küçük silahın ava çıkıldığında, yaralı hayvanların boğazlanmasında veya pars, köpek gibi avcı hayvanların yakaladığı avların kaçışını önlemede kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴⁸

5-Topuz ve Balta

Kesici ve vurucu silahlar sınıfından sayılan topuz ve balta güçlü kaslara sahip savaşçıların kullandığı yakın dövüş silahlarıdır. Genellikle at sırtında taşınmakta ve kullanılmaktaydı.¹⁴⁹ Farklı büyüklük ve şekilleri de olan bu silahlar seferde olduğu kadar av başta olmak üzere günlük yaşamda da kullanılmıştır.¹⁵⁰

6-Kement

Kement, daha ziyade at kuyruğundan yapılan ve bugün merada at ve benzeri hayvanları yakalamak için kullanılan ucu halkalı iptir.¹⁵¹ Eskiden daha ziyade aslan, yaban eşeği gibi büyük hayvanları avlamak maksadıyla kullanılmıştır. Genelde iki kişi birlikte ava çıkar ve dar vadilerde karşılıklı olarak gizlenirler, bölgeyi uğrak yeri olarak kullanan hayvanlar geçerken karşılıklı kementler atılır, her bir avcı ipi kendi tarafına çekerek gerdirir ve hayvan çökertilerek etkisiz hale getirilirdi.¹⁵² Bu teknik küçük değişikliklerle birlikte halen kullanılmaktadır. Savaşta öldürücü bir silah olarak kullanılması mümkün olmayan kement muhtemelen kaçan askerlerin veya bineklerin yakalanmasında kullanılmıştır.

¹⁴⁵ Çoruhlu, "Hançer" md. DİA, XV, 548.

¹⁴⁶ Avn, s.154.

¹⁴⁷ Terzi, Hz. Peygamber ve Hulefa-ı Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat, s.128.

¹⁴⁸ İbn Mengli, s.93.

¹⁴⁹ Avn, s.1545,155.

¹⁵⁰ Osmanlılarda sefere giderken yol açmak, çadır kurmak, yük kaldırıp indirmek gibi saray hizmeti gören grup sürekli yanlarında balta taşıdıklarından olsa gerek, 'baltacılar' olarak isimlendirilmiştir. Özcan, "Baltacılar" md. DİA, s.34.

¹⁵¹ Keşâcîm, *el-Mesâyit ve'l-Metârit*, s.179.

¹⁵² Bâşa, s.87.

7-Sapan/Kürelebi

Özellikle kuşatma savaşlarında kullanılan mancınık türü atıcı silahların¹⁵³ minyatürü şeklinde olan ve ince bir yapım sanatı ve kullanım isteyen sapan, avcı tarafından ayaklar atın semerine sıkıca sarılarak atılırdı. Küçük taş parçaları atan bu silahla daha ziyade hayvanın baş tarafına nişan alınırđı. Attığı küçük taşlarla ceylanları avlamada işe yarayan sapan, yaban ineği (bufalo) ve yaban eşeği avlamada kullanılırken yeni aparatlar takılarak etkili hale getirilebilmekteydi.¹⁵⁴ Türkler bu silaha "kürelebi" ismini vermişlerdir.¹⁵⁵ İbn Menkeli başından geçen hırsızlık olayında kendisini taşla savunduğunu anlatırken, taşın aynı zamanda av silahı olarak da kullanıldığından bahsetmiştir. Buradan anlaşıldığına göre o dönemde yalın taş atışı ile de avlanma gerçekleştirilmektedir. Avın etkisiz hale getirilebilmesi için ise, yüksekçe bir yerden el mümkün olduğu kadar havaya kaldırılmakta avın kafatasının tam üst kısmına nişan alarak atış yapılmaktaydı. Aynı taktik sur dibinde ok atışı yapan kuşatma birliklerini etkisiz hale getirmek içinde kullanılmaktaydı.¹⁵⁶

SONUÇ

Doğa ve insan arasındaki ilişki, varlığın sürdürülebilirliğinin temel gereği olduğu gibi bu ilişkinin müspet boyutu kalkınmanın, rakiplere karşı üstünlük sağlamanın da tetikleyici unsuru olmuştur. Tarihi vakıalara bütünüyle insanoğlu yön vermemiş, akvaryumda yaşayan balık misali istikbalini tayinde içerisinde bulunduğu ortam ve şartlar önemli rol oynamıştır.

Tarihi verilerin analizine bağlı olarak araştırmamızın başlangıcında ortaya koymaya çalıştığımız Müslüman orduların fetih hareketlerindeki başarısında yaşadıkları doğa koşullarının diğer unsurlardan daha fazla belirleyici olduğu şeklindeki tezimiz, var oluş kadar eski olan av ve harp sanatı özelinde tartışılmıştır. Tarihi derinliğine inilmeksizin bugünkü seyri açısından değerlendirmeye tabi tutularak avın bir hobi ve kişisel tatmin aracı olarak tasavvur edilişı, neredeyse kurumsallaşmış bu mesleğin tarihte oynadığı önemli rolünün görmezden gelinmesine neden olmuştur. Zaman zaman bireysel yaşamın idamesi için gerekli olan av, ortaçağdaki savaşlarda ordularına zafer kazandıran kumandanların, devlet başkanlarının kazandıkları zaferde doping gücü halini almıştır. Düzenli veya toplama ordularını kısımlara ayırarak gerilla taktikleri ile savaştıran ve muzaffer olan Müslüman Araplar, bu yeteneklerini savaş meydanlarında olduğundan daha fazla av sahasında kesp etmişlerdir.

¹⁵³ Mancınık, debbâbe, koçbaşı gibi ağır kuşatma silahlarının özellikleri ve şekilleri hakkında geniş bilgi için bkz. Avn, s.156-173.

¹⁵⁴ İbn Mengli, s.95-96.

¹⁵⁵ Azizbillah, s.56.

¹⁵⁶ İbn Mengli, s.95-96.

Çölde ve vahalarda yaban hayvanı peşinde koşup, zekice taktikler üreterek avını alt eden Arapların, İslam Peygamberinin “*harp hiledir*” ilkesini savaş parolası haline getirişi ile birlikte bu cengâver yönlerini harp sahasına fazlaca yansıttıklarının en önemli kanıtı, savaş ve av taktikleri arasındaki tesadüfe bağlanamayacak benzerliktir. Avrupalıların “*Avlanma savaşa benzer.*” Türklerin ise “*Savaş denilen şey avlanma gibidir.*”¹⁵⁷ şeklindeki ifadeleri bu gerçeğin bir çok milletler tarafından ilkesel olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir.

Av, silah kullanım yeteneğinin geliştirilmesi kadar, savaş öncesi ön hazırlıkların yapılıp, gerekli tedbirlerin alınmasında, uygulanacak prensiplerin belirlenmesinde de katkı sağlamıştır. Örneğin, düşmandan bilgi toplamak amacıyla casusluk yapan birlik (el-Kemâin) düşman ordusunun hareketlerini izlerken etrafa kaçışan av hayvanlarının durumuna göre düşmanın yerini ve konumunu belirleyebiliyorsa, bu savaşçıların avda kazandıkları tecrübeyi savaşta kullandıklarını göstermektedir.¹⁵⁸ Ava çıkmamış, av hayvanını tanımayan bir kişinin av hayvanlarının kaçışından sonuç çıkarması mümkün değildir.

Örneklemlerle aktardığımız savaş ve harp taktikleri arasındaki benzerlik ve avın askerin eğitim sahası olarak kullanımı ele aldığımız dönemle sınırlı değildir. Muharebe alanlarında fiziki etkenden ziyade beyin gücü üstünlük sağlamakta olup, günümüzde dahi 1000 yıl öncesindeki belirleyici unsurların bir kısmı hala geçerliliğini korumaktadır. Donanımlı düzenli ordulara karşı, üstün teknoloji ürünü olan silahların etkisiz kaldığı gerilla savaşlarının yaygınlaştığı günümüzde, sürekli doğa koşulları içerisinde yaşamış, silahı elinden hiç düşürmemiş gerillalara karşı net başarıların elde edilmesinde araştırmamıza tema teşkil eden hususun önemi yadsınamaz.

KAYNAKÇA

‘ASELÎ, Bessâm, *Ebû Ubeyde b. Cerrah*, Beyrut, 1991.

-----, *el-Mezhebü'l-Askeriyyi'l-İslâmî*, Beyrut, 1993.

ABBÂS, Salih, *es-Sayd ve't-Tard fi's-Şi'ri'l-Arabî Hatta Nihâyeti'l-Karni's-Sânî el-Hicrî*, Beyrut, 1981

AĞIRMAN, Mustafa, “Ordu ve Savaş Stratejisi” md., *Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul, 2006.

AVN, Abdurrau'f, *el-Fennü'l-Harbî fî Sadri'l-İslâm*, Mısır, 1961, s. 219.

BAK, Salih Hakkı, *Ebû Ubeyde b. El-Cerrah*, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Samsun, 1995.

EL-BÂŞA, Abdurrahman er-Rafet, *es-Sayd I'nde'l-Arab (edavâtuhu ve turukuhû ve hayvânuhû-sâr'd ve'l-masît)*, Suudi Arabistan, 1974.

EL-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, ngr. Süheyl Zekkâr ve diğerleri, Beyrut, 1996.

-----, *Fütûhu'l-Buldân*, Beyrut, 1978.

¹⁵⁷ Emin Efendi, *İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat*, s.46-47.

¹⁵⁸ Hersemî, *Muhtasarı Siyaseti'l-Hurûb*, s.50.

- BUHARÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buharî*, İstanbul, 1981.
- EL-CÂHİZ, Ebû Osman Amr İbnü'l-Bahr, *Kitâbü'l-Hayevân*, nşr. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire, 1906.
- CAN, Yılmaz, İslâm Şehirlerinin Fiziki Yapısı, Ankara, 1995.
- CENNÂBÎ, Halid Casim, *Tanzîmatü'l-Ceyşi'l-Arabîyyi'l-İslâmî fi'l-Asri'l-Emevî*, Irak, 1984.
- ÇORUHLU, Tülin, "Hançer", *DİA*, İstanbul, 1997.
- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1994.
- EMİN EFENDİ, M., *İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat*, Ankara, 1986.
- FAYDA, Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul, 1990, s.301-310
- , "Fetih", *DİA*, İstanbul, 1990, XII s.469
- , "Halid b. Velid", s.308.
- GASSET, Jose Ortega Y., *Avcılık Üzerine*, Çev. Derin Türkömer, Yapı Kredi Yayınları.
- EL-HALEFÂT-ESAD, Cemal Yusuf, Bahauddin Muhammed *el-Askeriyyetü'l-İslâmiyye ve Kâdetüha'l-'Izâm*, Ürdün, 1983.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993.
- , *el-Vesâiku's-Siyasiyye*, No: 26, 5.
- , *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1981.
- EL-HERSEMÎ, Ebû Sai'd eş-Şağranî, *Muhtasaru Siyaseti'l-Hurûb*, nşr. Abdurrau'f Avn, Mısır, ts.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, Kahire, ts.
- , *Mukaddime*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1982.
- İBN HİŞAM, Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (nşr. Mustafa Saka ve diğerleri), Beyrut, ts.
- İBN İSHÂK, Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Siretü İbn İshak*, nşr. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981.
- İBN SÂD, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1968.
- İBN TIKTAKA, Muhammed b. Ali b. Tabâtabâ, *el-Fahrî Fi'l-Âdâbi's-Sultaniyye Ve'd-Düveli'l-İslamiyye*, nşr. Abdulkadir Muhammed Mayu, Halep, 1997.
- İBN. MENGLÎ, Muhammed, *Ünsü'l-Melâ bi Vahşi'l-Felâ*, nşr. Muhammed İsa Salihyye, Ürdün, 1993.
- İBNÜ'L-ESİR, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut, 1965.
- EL-KALKAŞANDÎ, Ahmed b. Ali, *Subhu'l-A'şâ fi Sinâati'l-İnşâ*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Beyrut, 1987.
- KAPAR, Mehmet Ali, "Hz. Peygamber'in Savaşlarına Genel Bir Bakış" *S.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: 3, 1990, s.404-405.
- EL-KÂTİB, Abdülhamit b. Yahya, *er-Risâle*, nşr. İhsân Abbas, Amman, 1988.
- KEŞÂCİM, Ebu'l-Feth Mahmud b. Muhammed Hüseyin b. Sindî, *el-Mesâyit ve'l-Metârrı*, nşr. Esad Talas, Tahran, 1946.
- MÂCÎT, Abdülmün'im, *Târîhu'l-Hadâratü'l-İslâmiyye fi 'Usûri'l-Vüsdâ*, Kahire, 1975.
- EL-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye, ve'l-Velâyetü'd-Dîniyye*, Mısır, 1966.
- EL- MES'ÜDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali, *Murâcu'z-Zehab ve Mea'dinü'l-Cevher*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamit, Mısır, 1964.
- MEZ, Adam, *el-Hadâratü'l-İslâmiyye fi Karni'r-Rabi'l Hicrî*, trc. Muhammed Abdülhâdî Ebû Ride, Beyrut, 1967, II, 264.
- NEHYÂN, Zâyd Sultan Âli, *Riyâdatü's-Sayd bi's-Sukûr*, Abudabi, 1976.
- ÖNKAL, Ahmet, "Sariye Olayı Üzerine Bir Rivayet Araştırması", *İstem*, Sayı:6, 2005, s.9-49.
- ÖZCAN, Abdulkadir, "Baltacılar" md., *DİA*, İstanbul, 1992.

- REŞİD, Abdullah, *İslamda Ordu ve Komutan*, (Çev. Enver Güneç, Seracedin Emre), İstanbul, 1992.
- SABİT, Numan, *el-Askeriyye fî Ahdi'l Abbasiyyîn*, Bağdat, ts.
- SÖYLEMEZ, Mahfuz, *Bedevilikten Hadariliğe Kûfe*, Ankara, 2001
- EŞ- ŞEVKÂNÎ, Muhammed Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr*, nşr. Şebabü'l-Ezher, Kahire, ts.
- ŞİHABUDDİN Ahmed b. Abdulvehhab en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb* Kahire, ts.
- ET-TABERÎ, Muhammed b. Cerir, *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Beyrut, 1987.
- ET-TARÂVİNE, Cemal Abdüsselâm Ali, *et-Tard fî's-Şi'rî'l-Abbâsi, fî'l-Karnî'r Râbi'l'l-Hicr'i*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mu'te, 1996.
- ET-TÂZÎ, Abdu'l-Hâdî, *el-Kansu bi's-Sakr Beyne'l-Meşriki ve'l-Mağribi*, yy., 1980.
- TERZİ, M. Zeki, *Hz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat*, Samsun, 1990.
- , *Abbasiler Döneminde Askeri Teşkilat*, (Basılmamış Doktora tezi), Ankara, 1986.
- EL-VAKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b.Ömer, *Megâzi*, nşr. Mardon Jones, Beyrut 1983.
- YETKİN, Suut Kemal, *İslâm Mimarisi*, Ankara, 1959.
- YILMAZ, Metin, "Müslüman Arap Toplumunda Av Sanatı ve Siyasi Hayata Yansımaları", *EKEV*, 2005, Sayı: 22, s.245-264.
- YÜKSEL, Ahmet Turan, "Bazı Batılı Araştırmacılara Göre İslam Fetihleri", *S.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: 6, 1996, s.169-195.
- ZEYDAN, Corci, *Medeniyet-i İslâmiyye Tarihi*, Dersaâdet, 1328-1329.

